MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI YAYINLARI : 2599
BİLİM ve KÜLTÜR ESERLERİ DİZİSİ : 671
Biyografi Dizisi : 13

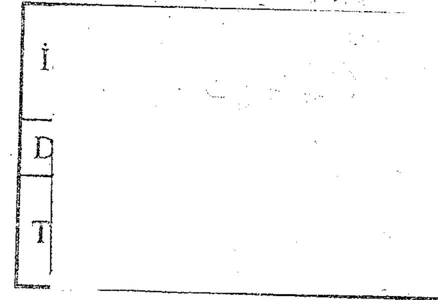
Kitabın adı
ERZURUMLU DARİR
Yayın Kodu
95.34.Y.0002.1245
ISBN 975.11.0759.8
Baskı yılı
1995
Baskı adedi
5.000
Dizgi, baskı, cilt
MİLLÎ EĞİTİM BASIMEVİ

Yayımlar Dairesi Başkanlığı'nın 7.6.1993 tarih ve 6278 sayılı yazıları ile birinci defa 5.000 adet basılmıştır.

Biyografi

ERZURUMLU DARİR

Doç. Dr. Leyla Karahan

İstanbul 1995

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ

Türk edebiyatının 13. ve 14. asırlarına ışık tutacak biyografik kaynaklar yetersizdir. Bundan dolayı, bu asırlarda yaşamış, eser vermiş birçok şahsiyetin bugün sadece eserlerini tanımakta, hayatları hakkında pek az bir bilgiye sahip bulunmaktayız.

Hayatını, edebî şahsiyetini ve eserlerini tanıtmaya çalışacağımız Erzurumlu Darîr, 14. asrın ikinci yarısında yaşamış, manzum bir eseri bulunmasına rağmen daha ziyâde nâsirliği ile şöhret yapmış bir sanatkârdır. Hayatı hakkındaki bütün bilgileri eserlerinden öğreniyoruz. Eserleri, bilhassa Sîretü'n-Nebî'si Anadolu, Mısır ve Suriye'de asırlarca sevilerek okunmuş ve Süleyman Çelebi gibi dinî konularda eserler veren birçok şahsiyeti derinden etkilemiştir. Bu eserin III. Murad'ın emriyle, değerli minyatürlerle süslenerek saray kütüphânesi için istinsah ettirilmesi, Darîr'in şöhretinin bir delili sayılabilir. Onun eserleri, taşıdığı Eski Anadolu Türkçesi özellikleri ve Memlûk Kıpçakçasına Oğuzca unsurların girmesindeki rolü ile de Türk dili tarihi bakımından önem arz etmektedir.

Bu kitabın birinci bölümünde, Darîr'in hayatı, edebî şahsiyeti ve eserleri anlatılmıştır. İkinci bölümde, Darîr'in eserlerinden seçilmiş metinler bulunmaktadır. Darîr, sade dili ve açık üslûbu ile kolayca anlaşıldığı için, metinlerin sadeleştirilmesine ihtiyaç hissedilmemiştir. Bununla beraber, açıklanmaya muhtaç bazı kelimeler için kitabın sonuna bir *"Sözlük"* bölümü eklenmiştir. Metinlerde tek bir nüsha esas alınmış, okunamayan bazı kelimeler için diğer nüshalara da başvurulmuştur.

Kitabı, konuya ilgi duyanların istifadesine sunarken, bu çalışmada değerli fikirlerine başvurduğum hocalarıma ve arkadaşlarıma teşekkür ediyorum.

Doç. Dr. Leylâ KARAHAN

I. HAYATI, EDEBÎ ŞAHSİYETİ VE ESERLERİ

A. HAYATI

14. asrın şâir ve bilhassa nâsir olarak tanınmış şahsiyetlerinden biri de Erzurumlu Darîr'dir. Darîr, 14. asrın ikinci yarısında yaşamıştır. Bu asra ait biyografik kaynaklar yetersiz olduğu için, hayatı hakkında ayrıntılı bilgiye sahip değiliz. Onun hakkındaki bütün bilgileri eserlerinden öğreniyoruz.

Darîr'in adı, eserlerinin çeşitli nüshalarında *"Mustafâ bin Yûsuf bin 'Ömerü'd-Darîr el-Erzene'r-Rûmî*[1], Darîr-i hakîr *Mustafâ bin Yûsuf bin 'Ömerü'l-Mevlevî el-Erzene'r-Rûmî*[2], *"Darîr-i hakîr Mustafâ bin Yûsuf el-Mevlevî"*[3], *Şeyh Darîr Ebi Muhammed Mustafâ bin Yûsuf el-Erzene'r-Rûmî"*[4] olarak geçmektedir. Bu bilgilere göre asıl adı, *Mustafâ,* mahlası ise Türkçe karşılığı *"gözsüz"* olan *"Darîr"*dir. Darîr, eserlerinde *"Gözsüz"* mahlasını da kullanmıştır. Babasının adı Yûsuf, dedesinin adı Ömer'dir. Mevlevîlikle münasebetine dâir,

1 **Sîretü'n-Nebî**, İstanbul Üniversitesi Kütüphânesi, Türkçe Yazmalar Bölümü, Nu: 2384, vr. 6/b.

2 **Fütûhu'ş-Şâm Tercümesi**, Millet Kütüphânesi, Ali Emirî Efendi Bölümü, Nu: 434, vr. 1/b.

3 **Fütûhu'ş-Şâm**, Süleymâniye Kütüphânesi, Fatih Bölümü, Nu: 4286, vr. 1/b.

4 **a.g.yazma**, vr. 202/b.

adındaki *"mevlevî"* ve *"şeyh"* kelimelerinden başka bilgiye tesâdüf etmedik. Bunlara dayanarak, A. Bombacı, Darîr'in Mevlevî tarikatinin bir mürîdi olduğunu[5], N. Âsım ise onun *"efendi"* menzilesine çıkarıldığını ileri sürer[6]. Darîr'in içinde bulunduğu muhitlerin böyle bir intisâba müsait oluşu, bu görüşleri destekler mâhiyettedir[7].

Darîr'in muhtemelen Erzurum'da doğduğu, ilk tahsil ve terbiyesini memleketinde tamamladığı söylenebilir[8].

5 Allessio Bombacı, **Histoire de la Litterature Turque Libraire**, Paris, (1968), s. 179.

6 Necip Âsım *"Mısır'da Yazılmış Türkmence Kitap"*, **Darülfünûn Edebiyat Fakültesi Mecmuası**, I, İstanbul, (1332), s.59.

7 İlhanlı hükümdar ailesinin Mevlânâ'ya, oğlu Sultan Veled'e ve torunu Ârif Çelebi'ye karşı derin hürmetleri vardı. Ârif Çelebi, M. 1316'da, Bayburt, Erzurum ve havalisinin umûmî valisi Hoca Yâkut'un sarayında misâfir edilmiş, orada toplantı ve semâ yapılmıştır. Bkz. İbrahim Hakkı Konyalı, **Âbideleri ve Kitâbeleri ile Erzurum Tarihi**, İstanbul, (1960), s. 56. Böyle bir muhitte yetişen Darîr'in Şeyh Ekmelü'ddîn ile münâsebeti de bilinmektedir. Ayrıca Kemâl Yavuz, onun şiirlerinde Mesnevî tesiri olduğu görüşündedir. Bkz. Kemâl Yavuz, *"Erzurumlu Darîr"*, **Millî Kültür**, 46, Ankara, (1984), s. 39-40.

8 Erzurum, 14. asırda Ahmediye, Sultâniye, Yâkutiye ve Hâtuniye gibi büyük medreselerle, devrinin ilim ve kültür merkezlerinden biri idi. Bkz. **Âbideleri ve Kitâbeleri ile Erzurum Tarihi**, s. 294-346.

Doğuştan âmâ olduğu hâlde[9], hâfıza kuvveti ile İslâmî ilimleri, Arapça ve Farsçayı öğrenmiştir. Kendisini *"tahsili az ve ilmi kem"* olarak tanıtırsa da[10] eserlerinden ilmî ve edebî kudreti anlaşılmaktadır.

A. Şerif Beygu, onun mahallî Türk emirlerinden Melik Reşidü'd-dîn zamanında yetiştiğini söyler[11]. Z. Velidî Togan da, Darîr'in Salur Türkmenlerinden olduğunu ileri sürer[12].

Kaynakları zikredilmeyen bu bilgiler, ihtiyatla değerlendirilmelidir.

Darîr, H.779 / M.1377'de sultânlar sohbetine katılma arzusu ile Mısır'a gider. Bu gidişi Sîretü'n-Nebî'de şöyle anlatmaktadır:

"Ol yıl içinde kim Resûlün hicretine yidi yüz yitmiş tokuz yıl olmışdı, Darîre Mısr seferi rûzî oldı. Çün Mısr şehrine geldi, dilegi oldı kim Mısr melikine yitişe, velîkin kandan ana ol devlet, yâ ol ihtişâm ve ol hürmet yâ ol makâm ve ol menzilet kim mülûk hazretine yol bula yâ sultânlar sohbetine lâyık ola,tâ hod bu sa'âdet issi cihânda kim durur kim Mısr melîkine harîf ve nedîm durur"[13]. Onun Mısır'a gidişinin asıl sebebinin sultânlar meclisinde bir yer edinmek ve takdir edilmek arzusu olduğu, kendi ifâdesinden de anlaşılmaktadır.

Bilindiği gibi, Mısır'da 14. asırda hüküm süren Memlûkler devrinde, ordu ve saray dili Türkçe idi. Sultânların birçoğu Türkçeden başka dil bilmiyorlar, Türk âlim ve ediplerini himâye ediyorlardı. Memlûk sultânlarının bu tutumu, Anadolu ve diğer Türk illerinden çok sayıda âlim ve edîbin Mısır'a gelmesini sağladı[14].

---

9 İbrahim Hakkı Konyalı, Darîr'in ilminin genişliğinden hareketle, onun gözlerini sonradan kaybettiği kanaatine varmıştır. Bkz *"Mûcize Kitap"*, **Tarih Hazinesi Mecmuası**, İstanbul, 16 (1952), s. 811. Şu makalede de, bir Sîretü'n-Nebî nüshasında Darîr'in doğuştan âmâ olduğuna dair bir kaydın bulunduğu ifade edilmektedir. Bkz. Zeynep Korkmaz, Erzurumlu Darîr ve Memlûk Türkçesinin Oğuzcalaşmasındaki Yeri," **Şükrü Elçin Armağanı,** Ankara, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Armağan Dizisi, (1983), s. 267.

10 Sîretü'n-Nebî, İstanbul Üniversitesi Kütüphânesi, Türkçe Yazmalar Bölümü, Nu: 2384, vr 7/b.

11 Abdurrahim Şerif Beygu, **Erzurum Tarihi, Anıtları, Kitâbeleri,** İstanbul, Bozkurt Basımevi, (1936), s. 167.

12 Zeki Velidî Togan, **Umûmî Türk Tarihine Giriş**, İstanbul, Edebiyat Fakültesi Yayınları, (1970), s. 272.

13 **Sîretü'n-Nebî**, İstanbul Üniversitesi Kütüphânesi, vr. 6/b., **Siyer-i Nebî**, Süleymâniye Kütüphânesi, Hacı Mahmûd Efendi Bölümü, Nu: 4491, vr. 76/b.

14 Nihad Sami Banarlı, **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi**, İstanbul, Millî Eğitim Basımevi, (1971), s. 387.

14. asır ortalarında Erzurum'un harpler, iç karışıklıklar ve istîlâlar sonunda harap oluşu, Karakoyunlu ve Akkoyunluların mücadelesinin bu asrın ikinci yarısında da şiddetle devam edişi, Darîr'i memleketinden ayrılmaya zorlayan tâlî bir sebep olabilir[15].

H. 777 / M. 1375 yılında, Mısır sultânı Melik Eşref Şa'bân ibni Hüseyin öldürülmüş, yerine oğlu Mansûr Ali bin Şa'bân bin Hüseyin tahta geçmiştir. Darîr, bu sultânın meclisinde, beş yıl her gece, melikler târihi, ashâbın gazveleri ile Mısır, Irak ve Şâm fetihlerini anlatır. Darîr hakkındaki bu bilgileri, Sîretü'n-Nebî'nin *"Arab dilinden Türkî diline ne sebebden terceme oldugını"* bildiren sayfalarından öğreniyoruz:

"Bu târihden iki yıl ilerü kim henüz yidi yüz yitmiş yidi yıl idi, merhûm, magfûr sultân Melîk Eşref Şa'bân ibnî Hüseyni ... öldürdiler, şehîd kıldılar, yirine oglı merhûm ma'sûm melikü'l-Mansûr Ali bin Şa'bân bin Hüseyni atası yirine sultân dikdiler... Biş yıl ol pâdişâhun hazretinde Darîr her gice meclis eyledi,

15 M. Halil Yınanç, *"Akkoyunlular"*, **İslâm Ansiklopedisi**, s. 253, *"Erzurum"*, **İslâm Ansiklopedisi**, III, s. 350, Dündar Aydın, *"Erzurum Şehrinin Osmanlı Fethini Müteakip Yeniden İmarı, İskânı, İlk Sâkinleri"*, **Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi**, Erzurum, Atatürk Üniversitesi Yayınları, I. 1 (1970), s. 102.

siyer-i mülûk ve gazve-i ashâb, fütûhu'ş-Şâm, Mısr, Irak söyledi"[16].

Bir gün Mansûr Ali bin Şa'bân bin Hüseyin, Darîr'e,

"Gel iy gözsüz bana bir sîre söyle
Kim anda sûret ü hem sîret olsun
Hem anda ilm anılsun adl anılsun
İçinde ma'nî vü ma'rifet olsun
Bize eglence olsun dinlemekde
Yüregümüze dahı kuvvet olsun
Hem anda enbiyânun evliyânun
Sözi söylensün ü hoş rahmet olsun"[17].

diyerek, ondan bir *"sîre"* söylemesini ister. Sultân'ın bu isteği üzerine Darîr, *"şeyhü'l-islâm, hulâsatü'l-en'âm müslümânlıga pişvâr, din ulusı, mezheb mu'teberi, allâme-i âlimiyân"*[18] sözleri ile methettiği Şeyh Ekmelü'ddîn'in[19], huzûruna gelir. Şeyh, Darîr'in hangi maksatla

16 **Sîretü'n-Nebî** İstanbul Üniversitesi Kütüphânesi, Nu, 2384 vr. 6/b, 7/a, b. **Siyer-i Nebî**, Süleymâniye Kütüphânesi, Nu: 4491, vr. 76/b, 77/a,b.

17 **Sîretü'n-Nebî**, İstanbul Üniversitesi Kütüphânesi, Nu: 2384, vr. 7/b.

18 **a.g.yazma**, vr. 10/a.

19 Şeyh Ekmelü'ddîn Muhammed bin Mahmûd-ı Bâberti, H. 788/M.1284'te vefat etmiştir. Hidaye şerhlerinin en değerlisi Bayburtlu Ekmelü'ddîn'in *"İnâye"* isimli şerhidir. Bkz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilâtı** (Türk Tarih Kurumu Yayınları, (1965), s. 25-29.

geldiğini anlar ve:

"Eydür iy miskin yöri gel şâd olup
Kim senün bir genc açıldı yüzüne
Gönlüne bir nûr virdi Hak Çalap
Bahmadı gözsüzlügüne gözüne
Var Resûlün sîresini söylegil
San'at eyle ol sözi kendüzüne
Söyler isen ol nurı şerh eylegil
Kim güneş hayrân ola kendüzüne"[20].

sözleriyle siyeri yazması için destûr verir. Darîr, Sultân'ın huzûrunda Ebû'l-Hasan Ahmed bin Abdu'llâh el-Bekrî'nin Arapça siyerini Türkçe şerh etmeye başlar. Sultân Mansûr'un ölümünden sonra yerine geçen Sultân Berkuk huzûrunda da anlatmaya devam eden Darîr[21], eserini M. 1388'de tamamlar.

Darîr, hayatının bundan sonraki safhalarını, Fütûhu'ş-Şâm'da şöyle anlatmaktadır:

"Kaçan Resûl Hazretinün sîresi kitâbını Türkî diline terceme kılıcak ol kitâb evvel ve âhir tamâm olıcak Resûl Hazretinün hicretine yidi yüz toksan yıl tamâm olmışıdı. Çün ol mübârek kitabun tercemesi tamâm

20 **Sîretü'n-Nebî**, İstanbul Üniversitesi Kütüphânesi, Nu: 2384, vr. 10/a.

21 **Sîretü'n-Nebî**, Süleymâniye Kütüphânesi, Fatih Bölümü, Nu: 4272, vr. 6/a.

olıcak Darîr-i hakîr, Mısr şehrinden İskenderiyye şehrine sefer itdi, İskenderiyye şehrinden dahı göçdi, ehl-i ayâli birle deniz giçdi. Dört yıl Yunan vilâyetinde Karaman mülkinde mu'kim oldı. Andan sene-i hamse ve tis'ine ve seb'a mi'e olıcak Darîr yine Şâm vilâyetine intikâl itdi. Çün Haleb şehrine yitişdi. Haleb içinde bir melîkün sohbetine irişdi kim Halebe melîk olmışıdı"[22].

Bu sözlerden de anlaşılacağı üzere Darîr, H. 790 / M. 1388'de İskenderiye'ye gider. Oradan ailesi ile birlikte Karaman'a göç eder. Karaman'da dört sene kalan Darîr, H. 795/M. 1392/1393'te Şâm'a döner. Halep'te Melik Çolpan'ın sohbetine erişir[23] ve onun emriyle Fütûhu'ş-Şâm'ı yazar. Muhtemelen Yüz Hadîs ve Yüz Hikâye adlı eserini de bu sultâna takdim etmiştir[24].

Darîr'in hayatının bundan sonraki safhası hakkında hiçbir şey bilmiyoruz. M. 1392/1393'te hayatta olduğuna işaret eden kaynaklar, Fütûhu'ş-Şâm'daki bu bilgiye dayanmaktadır[25].

22 **Fütûhu'ş-Şâm Tercümesi**, Millet Kütüphânesi, Nu: 434, vr. 1/b.

23 **a.g. yazma**, vr. 2/a.

24 Mustafa Erkan, *"Mustafa Darîr, Yüz Hadîs ve Yüz Hikâye"* Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Türk Dili (1979).

25 Bursalı Mehmed Tâhir, **Osmanlı Müellifleri**, III, İstanbul, Matbaa-i Âmire, (H. 1342), s. 137.

B. EDEBÎ ŞAHSİYETİ

Edebiyatımızda bilhassa nâsirliği ile şöhret bulan Erzurumlu Darîr, Kıssa-i Yûsuf mesnevisi ve mensur eserlerindeki manzûmeleriyle de şairlik gücünü göstermiştir.

Eserlerinin konusu, hükümdar meclislerinde anlattığı *"siyer-i mülûk, gazve-i ashâb, fütûhu'ş-Şâm, Mısr ve Irak"* tır. Eserlerinin çoğunu hükümdarların emriyle yazmaya başlayan Darîr, eserlerinde onların adlarını zikretmeyi, vasıf ve fazîletlerini saymayı da ihmâl etmemiştir[26]. Çeşitli eserlerden faydalanarak meydana getirdiği, hatta bizzat tercüme olduğunu söylediği bu eserler, Darîr'in deyimlerle bezenmiş sade dilini, tabiî ve canlı üslûbunu aksettirmektedir. Eserlerini *"Türkî"* dille ve birçok muasırı gibi Türkçecilik şuuruyla yazmıştır[27]. Darîr'in içinde

26 İsmail Hikmet Ertaylan, Darîr'i muasırı olan Varaka ve Gülşah şairi meddah Yûsuf'a benzeterek, onu da meddah ve kıssahanlardan kabul eder. Bkz. İsmail Hikmet Ertaylan, **Türk Edebiyatı Örnekleri, Varaka ve Gülşah**, İstanbul, (1945), s. 4.

27 Kemâl Yavuz, *"13-16. Asır Dil Yâdigârlarının Anadolu Sahasında Türkçe Yazılış Sebepleri ve Bu Devir Müelliflerinin Türkçe Hakkındaki Görüşleri"*, **Türk Dünyası Araştırmaları,** II, (Aralık 1983), s. 31.

bulunduğu muhit, Türkçeye itibar edilen, Türkçe yazanların teşvik ve takdir gördüğü bir muhittir.

Eserleri, Eski Anadolu Türkçesinin özelliklerini taşır. Bu sâhada ve bu asırda yazılan bütün eserlerde olduğu gibi Darîr'in eserlerinde de Kuzey ve Doğu Türkçelerinin tesiri göze çarpar[28]. Kendi memleketinin ağız özelliklerini de yer yer eserlerine aksettirmiştir. Bunlardan hareket ederek onu Âzeri Türkçesinin temsilcisi saymak doğru değildir[29].

Memlûk Türkçesinin Oğuzca'ya dayalı bir yazı dili hâline gelmesinde Darîr'in eserlerinin rolü büyüktür. Bu husus, onun eserlerinin dil tarihimiz açısından önemini arttırmaktadır. Bu eserlerin Memlûk sultânları tarafından sevilerek okunması, Oğuzcalaşma olayının, J. Eckmann'ın görüşlerinin aksine 15. asırda

28 Bu tesir, Şeyyad Hamza ve Tutmacı'nın eserlerinde bâriz bir şekilde görülür. Bkz. Mecdud Mansuroğlu, Şeyyad Hamza'nın Doğu Türkçesine Yaklaşan Manzûmesi", **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, (1956), s. 125-144, Agâh Sırrı Levend" Tutmacı'nın Gül ü Hüsrev Mesnevisinde Dil Özellikleri". **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları (1960), s. 49-50.

29 M. Fuat Köprülü, *"Azeri"*, **İslâm Ansiklopedisi**, I, s. 130, Hıfzı Tevfik, Hamamîzâde İhsan, Hasan Âli, **Türk Edebiyatı Numûneleri**, İstanbul, Millî Matbaa. (1926), s. 112.

değil, 14. asırda başladığını göstermektedir[30].

Darîr, kendi üslûbunu Sîretü'n-Nebî'de şöyle anlatır:

"Darîr, söz söyleyicek tatlu söyleridi; kuvvetlü, ma'rifetlü söyleridi, nazm ve nesr söylemekde ibâreti hûbıdı. Söylese şûr-engîz, hakîkat-âmiz söyleridi. İşâreti hûbıdı, halâyık anun sözini dinlemege azîm ragbet iderleridi"[31].

Diliyle olduğu kadar, üslûbuyla da millî olan Darîr, şu cümlelerinde bize Dede Korkut hikâyelerini hatırlatmaktadır:

"Maslahat oldur kim ben dahı at binem, ton geyem, bilemez çeri atlana oglancuk sebebinden, zîra bunun düşmanları çoktur"[32].

Eserlerinde sanatkârâne bir üslûp endişesi görülmez. Bununla beraber, güzelliğin ve hislerin tasvirinde yer yer edebî sanatlara başvurmuştur. Meselâ Kıssa-i

30 *"Erzurumlu Darîr ve Memlûk Türkçesinin Oğuzcalaşmasındaki Yeri"*, s. 272-274, Janos Eckmann, *"Memlûk Kıpçakçasının Oğuzcalaşmasına Dair"*, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, (1964), s. 36.

31 **Sîretü'n-Nebî**, İstanbul Üniversitesi Kütüphânesi, Nu: 2384, vr. 7/b.

32 **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi**, s. 406.

Yûsuf mesnevisindeki;

Gül yüzine sünbüli kıldı nisâr
Ay yüzine bulıt oldı perde-dâr

Gözi nergisden harâc alur idi
Zülfi sünbül aya tâc olur idi

Söyleyicek dürr-i mercân saçılur
La'l içinde gevher-i kân açılur

Birbirinden nûş idüp vuslat suyın
Fürkat odı sönüben oldı nihân

gibi beyitlerde[33], tenâsüp, teşbih, leff ü neşr, teşhis, istiâre, telmih ve tezatlarla örülmüş sanatkârâne bir söyleyiş mevcuttur. Ancak şiirlerinde, müelliften mi müstensihten mi kaynaklandığı belli olmayan vezin kusurları bulunmaktadır.

Darîr'in Sîretü'n-Nebî'deki Hazreti Muhammed'in doğumunu anlatan beyitleri, mevlid yazmış şâirlere ilham kaynağı olmuştur. 15. asırda Süleyman Çelebi tarafından yazılan Vesîletü'n-Necât'ta Darîr tesiri açıkça hissedilir. Öyle ki her iki şâirin şu beyitleri bazı değişikliklerle âdeta birbirinin aynıdır[34].

33 **Kıssa-i Yûsuf**, İstanbul Üniversitesi Kütüphânesi, Türkçe Yazmalar Bölümü, Nu: 311, vr. 9/a, 14/b, 42/b.

Evümden göklere bir nûr çıkdı
Cihân ol nûrıla mesrûr oldı
(Darîr)

Berk urup çıkdı evümden nâgehân
Göklere irdi vü nûr oldı cihân
(Süleyman Çelebi)[35]

Bir ak kuş geldi arkamı sıgadı
Kanadı birle katı kuvvetile
(Darîr)

Geldi bir ak kuş kanadıyla benüm
Arkamı sıgadı kuvvetle katı
(Süleyman Çelebi)

Susadım su diledüm içmege ben
Elüme sundılar kıfı şerbetile
(Darîr)

34 Bu benzerliğe daha önce Veled Çelebi işaret etmiştir. Bkz. Veled Çelebi, *"Süleyman Çelebi Mevlidi ve Mehazları"*, Hayat Mecmuası, İstanbul, (1972), 45, s. 14-16. Aynı konuya, Ahmet Ateş ve Necla Pekolcay da temas etmiştir. Bkz. Ahmet Ateş, **Vesîletü'n-Necât**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, (1954), s. 55, Neclâ Pekolcay, *"Süleyman Çelebi Mevlidi Metni ve Menşei Meselesi"*, **Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, VI, (1955), s. 63.**

35 Süleyman Çelebi'ye ait beyitler, şu eserden alınmıştır: Faruk Kadri Timurtaş, **Mevlid-Süleyman Çelebi**, İstanbul, Millî Eğitim Basımevi, (1970).

Susadum su diledüm içmeklige
Virdiler bir kıf ki tolu şerbeti
(Süleyman Çelebi)

Darîr'in şöhreti, Osmanlı sarayına kadar uzanmış, Sîretü'n-Nebî'si M. 1594 / 1595'te, III. Murad tarafından saray kütüphânesi için istinsah ettirilmiştir[36].

C. ESERLERİ

1. KISSA-İ YÛSUF

Konusunu Kur'ân-ı Kerîm'den alan ve Yûsuf Peygamberin hayatını anlatan bu eser, Darîr'in mevcut eserlerinin ilkidir. Mesnevi tarzında, Anadolu Türk edebiyatının ilk mesnevilerinde çok kullanılan *«fâilâtün, fâilâtün, fâilün»* vezniyle yazılmıştır. Telif tarihi H. 768/M. 1366-1367'dir.

Yidi yüz altmış sekizde söyledüm
Buncılayın dâsitân şerh eyledüm

Edebiyatımızda bu konuyu işleyen eserler genellikle *"Yûsuf ve Züleyhâ"* adıyla anılmakla beraber, eserin adı çeşitli beyitlerde *"Kıssa-i Yûsuf"* olarak geçmektedir.

Kıssa-i Yûsuf hikâyet kılalum
Hem kısas hükmin rivâyet kılalum

36 Mûcize Kitap, s. 807-812.

Eser, sekiz meclisten meydana gelmiştir. Bölüm başlıkları Farsça ve Türkçedir. İçinde beyit sayısı 5-12 arasında değişen ve şi'r-i Yûsuf", "şi'r-i Züleyhâ" gibi başlıklar taşıyan 21 gazel bulunmaktadır.

Kıssa-i Yûsuf mesnevisinin İstanbul Üniversitesi Kütüphânesi Türkçe Yazmalar Bölümü Nu: 311'de kayıtlı nüshası, 84 varaktan müteşekkil bir mecmua içindedir. Mecmuanın ilk 53 varağında Kıssa-i Yûsuf mesnevisi yer almaktadır. Beyit sayısı 2125'tir. Ayrıca Millî Kütüphânede Süle Fakih adına kayıtlı Yz. A/2883 numâralı yazmanın içine karışmış yaklaşık 400 beyit de Darîr'in bu mesnevisinin bir parçasıdır[37]. 1954 yılında bu eser üzerine yapılmış bir lisans tezinde bahsedilen diğer bir nüshanın ise bugün nerede olduğu bilinmiyor.

Darîr'in bu eseri üzerine, bir doktora tezi yapılmıştır. Bu eser, Azerbaycan'da da kiril harfleriyle neşredilmiştir.[38]

37 Leylâ Karahan, *"Darîr'in Kıssa-i Yûsuf Mesnevisinin Bilinmeyen Bir Yazması"*, **Türk Kültürü Araştırmaları-Prof, Dr. Yaşar Önen'e Armağan**, Ankara, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, (1988), s. 151-155.

38 Leylâ Karahan, *"Erzurumlu Darîr, Kıssa-i Yûsuf"*, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, 1985, 911. s. Cahangir Gehremanov, Şameddin Helilov, **Yûsif ve Züleyhâ**, Azerbaycan Elmler Akademiyası (Bakı), 1991.

2. SÎRETÜ'N-NEBÎ

Eser, Ebû'l-Hasan Ahmed bin Abdu'llâh el-Bekrî'nin *"el-Envâr ve Miftâhü's-Sürûr ve'l-Efkâr fi Mevlidi'n-Nebiyyi'l-Muhtâr"*[39] adlı Arapça kitabının tercümesidir. Darîr, Sultân Mansûr Ali bin Şa'bân bin Hüseyin'in *"Gel iy Gözsüz bana bir sîre söyle"* tarzındaki teşviki ve Şeyh Ekmelü'ddîn'in izniyle eseri önce Sultân'ın huzurunda sözlü olarak şerh etmiştir. Muhtemelen Sultân Berkuk'un emriyle yazılmaya başlanan bu eser, H. 790/M. 1380'de tamamlanmış ve Sultân'a takdim edilmiştir[40].

Darîr, eseri şerh etmeye başlamadan önce, Şeyh Ekmelü'ddîn'e Ebû-l-Hasan Bekrî ile İbn-i Hişam rivâyetleri arasında tereddüt ettiğini söyleyerek onun düşüncelerini öğrenmek ister. Şeyh, halkın daha kolay anlayabileceği Ebû'l-Hasan Bekrî rivâyetini tavsiye eder[41]. Ancak başka rivâyetlerden de faydalandığı anlaşılmaktadır.

39 **Keşfü'z-Zünûn**, I, s. 195.

40 **Sîretü'n-Nebî**, İstabul Üniversitesi Kütüphânesi, Nu: 2384, vr. 7 / b, 10 / a, **Siyer-i Nebî** Süleymâniye Kütüphânesi, Hacı Mahmûd Efendi Bölümü, Nu: 4491, vr. 77/b, **Sîretü'-n-Nebî**, Süleymâniye Kütüphânesi, Fatih Bölümü, Nu: 4272, vr. 6/a.

41 **Sîretü'n-Nebî**, İstanbul Üniversitesi Kütüphânesi, N: 2384, vr. 10/b.

Eser, mensur olarak yazılmıştır. İçinde çok sayıda manzum parça vardır. Bunlar içinde Hazreti Muhammed'in doğumunu anlatan 3 bölümlük ve 55 beyitlik mevlid manzûmesi, Türk edebiyatının ilk mevlid manzûmesi olması bakımından önemlidir[42].

Eser, müstensihlere göre 5-6 cilt olarak tertip edilmiştir. Bu ciltlerde Hazreti Muhammed'in doğumundan vefâtına kadar olan vak'alarla Şâm'da gömülü peygamber, sahâbe ve velîlere ait hikâyeler anlatılır. Eserin çeşitli kütüphânelerde pek çok yazma nüshası bulunmaktadır[43]. Devrinde sevilerek okunduğu anlaşılan bu eser, Yavuz Sultân Selim'in Mısır seferi dönüşünde İstanbul'a getirilmiş ve H. 1003 / M.1594 / 1595'te III. Murad tarafından saray kütüphânesi için 6 cilt olarak istinsah ettirilmiştir. Bu nüsha, minyatür ve tezhiplerle süslüdür. İçinde 814 minyatür vardır. İstinsahı ve süslenmesi için, o devrin parasıyla 284,930 akçe harcanmıştır. Bu değerli eserin 3,4 ve 5. ciltleri, içindeki 456 minyatürle, mütâreke yıllarında kütüphâneden çalınmıştır. Bugün Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphânesinde sadece 1., 2. ve 6. ciltleri bulunmaktadır[44]. Bu ciltlerin üçüncüsü hâlen Newyork Spencer Koleksiyonunda, dördüncüsü de Chester Beatty Kütüphânesindedir. 5. cildin nerede olduğu ise bilinmemektedir. 4. cildin Türk İslâm Eserleri Müzesinde bir kopyası vardır[45].

Darîr'in bu eseri üzerinde doktora tezi yapılmış[46], üç cilt hâlinde bugünkü Türkçeye aktarılmış[47], 5. cilt dışındaki ciltlerde bulunan minyatürler neşredilmiştir[48].

3. FÜTÛHU'Ş-ŞÂM

H. 795 / M. 1392-1393'te tamamlanıp, Halep emiri Çolpan'a takdim edilen bu eser, Suriye'nin Hazreti Ebû Bekir ve Hazreti Ömer zamanında Müslümanlar tarafından fethini anlatmaktadır[49]. Arap tarih-

---

42 **a.g.yazma**, vr. 105/a, b. 106/a.

43 Mustafa Erkan, bu eser üzerinde yaptığı doktora tezinde, 69 nüshadan bahsetmekte ve bu nüshaların bir kısmının tavsifini yapmaktadır. Bkz. Mustafa Erkan, *"Sîretü'n-Nebî"* Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yeni Türk Dili, (1986), s. XXII-LV.

44 Mûcize Kitap, s. 807-812, Emel Esin, *"Prof. Dr. Necâti Lûgal'in Tedris Ettiği Terceme-i Darîrî ve Bu Eser İçin Yapılan Resimler"*, **Necâti Lûgal Armağanı**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, (1968), s. 247-260.

45 Zeren Tanındı, **Siyer-i Nebî**, İstanbul, Hürriyet Vakfı Yayınları, (1984), s. 6.

46 Sîretü'n-Nebî, Doktora Tezi.

47 M. Faruk Gürtunca, **Kitab-ı Siyer-i Nebî**, İstanbul, Sağlam Kitabevi, (1977).

48 Zeren Tanındı, **Siyer-i Nebî.**

49 **Fütûhu'ş-Şâm**, Süleymâniye Kütüphânesi, Ayasofya Bölümü, Nu: 3328.

çisi Ebû Abdu'llâh Muhammed bin Ömer bin Vâkid el-Vâkıdî'nin Fütûhu'ş-Şâm adlı eserinin tercümesidir.

Mensur olan eser üç cilt hâlinde tertip edilmiştir[50]. İçinde manzum parçalar bulunmaktadır. Eserin pek çok nüshası vardır[51].

Bu eser üzerinde, yüksek lisans tezleri yapılmıştır[52].

---

50 Rieu kataloğunda tercümenin 3 cilt olduğu kaydediliyor. 1 ve 3. cilt British Museum'daki nüshada bir araya getirilmiştir. Bkz. C. Rieu, **Catalogue of the Turkish Manuscripts in the British Museum**, London, (1888), s. 38-39.

51 Mehmet Yiğit, *"Fütûhu'ş-Şâm Tercümesi ve Nüshaları Üzerine"* **Türk Kültürü Araştırmaları, Prof. Dr. Necâti Akder Armağanı**, Ankara, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, (1984), s. 171-179, Millet Kütüphânesi, Nu: 434'de kayıtlı bulunan Fütûhu'ş-Şâm nüshasının sadece ilk 46 varağının Darîr'e ait olduğu hakkında bkz. Mehmet Yiğit", Fütûhu'ş-Şâm Tercümesinin Millet Kütüphânesi Nüshası Üzerine", **Türk Kültürü Araştırmaları, Prof. Dr. Şerif Baştav'a Armağan,** Ankara, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, (1987), s. 185-193.

52 Önal Kaya, *"Fütûhu'ş-Şâm Tercümesi, "Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Türk Dili, (1981), 1-175 varaklar, Mehmet, Yiğit"* Fütûhu'ş-Şâm Tercümesi" Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Türk Dili, (1980-1981), 151-225. varaklar.

4. YÜZ HADÎS VE YÜZ HİKÂYE

Eserin telif tarihi ve kime takdim edildiği bilinmiyor. Darîr, eserin adından ve telif sebebinden şöyle bahsetmektedir.

"Beglerden bir ulu devletlü ve yüce himmetlü ilmile ragbetlü ve ulemâya izzetlü adlile mevsûf ve bezlile ma'rûf bu dâ'îye işâret buyurdı kim ol âlemler fahrı ve âdemler serveri ve velîler kıblesi ve nebîler Ka'besi Muhammed Mustafâ Hazretinün hadîs-i şerîflerinden bir kaç hadîs yaz ki dem-be-dem mütâla'a idevüz, gönlümüz nûrı arta didi. Bu za'îf kul dahı ol işâretile tuhfe-i Mekkî hadîslerinden yüz hadîs ve yüz hikâyet yazdı. Ümîddür ki kabûl gözile bakınıla ve ihtiyâr dilile okınıla"[53].

Eser, Fazlu'llâh bin Nâsıru'l-Gavri'l-İmâdî'nin **Tuhfetü'l-Mekkiye ve Ahbâru'n-Nebeviyye** adlı kitabından faydalanılarak yazılmıştır. Her hadîsin altında bu hikâye vardır. İyilik, güzellik, doğruluk gibi değerlerin işlendiği bu hikâyelerde, daha çok masallarda görülen bazı folklorik unsurlara da rastlanmaktadır[54].

---

53 **Yüz Hadîs ve Yüz Hikâye**, Süleymâniye Kütüphânesi, Pertevniyal Bölümü, Nu: 438, r. 123/a.

54 Tuncer Gülensoy, *"Erzurumlu Darîr'in Yüz Hadîs Yüz Hikâye Adlı Eserindeki Folklorik Unsurlar"*, **III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri**, II, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı Millî Folklor Araştırma Dairesi Yayınları, (1986), s. 123-135.

Üzerinde bir yüksek lisans tezi yapılan bu eserin[55], Süleymâniye Kütüphânesi Hacı Mahmûd Efendi ve Pertevniyal Bölümlerinde ve Millet Kütüphânesi Şer'iyye Bölümünde nüshaları bulunmaktadır. Hadîs ve hikâye sayısı nüshalara göre farklılık gösterir. Millet Kütüphânesi Şer'iyye Bölümündeki 1287/1 numaralı **Yüz Hadîs ve Yüz Hikâye** nüshasının sonunda, Darîr'e ait on varaklık *"Mu'cize-i Nutk-ı Cemel ve Hikâyet-i Âhû"* başlıklı bir hikâye bulunmaktadır. Bu hikâye, müstakil bir eser olmayıp, Darîr'in Sîretü'n-Nebî'sinden istinsah edilmiştir.

55 Mustafa Erkan, *"Mustafa Darîr, Yüz Hadîs ve Yüz Hikâye"* Yüksek Lisans Tezi.

II. ESERLERİNDEN ÖRNEKLER

KISSA-İ YÛSUF'tan[56]

11b Yine geldük Yûsufun ahvâline
Girdi Mâlik şehr-i Mısr(un) yolına

Var idi yolda meger bir şehr ulu
Tûn şehridür adı iy bahtlu

Şehr halkı cümlesi oda tapar
Kamu gelüp put öninde yir öper

Düşde gördi ol halâyık bir gice
Yûsufun görklü cemâlin iy hoca

Âşık oldı cümle geldiler ana
Eytdi Ken'ân yolına gelün bana

Çün sabâh oldı kamu mîr (ü) vezîr
Karşu geldi gördiler bedr-i münîr

Gördiler yüzini hayrân oldılar
Eyle sankim küllî bî-cân oldılar

Yûsufı kondurdılar i'zâz ile
Sordı Yûsuf anlara yüz nâz ile

56 İstanbul Üniversitesi Kütüphânesi, Türkçe Yazmalar Bölümü, Nu: 311. Metinde, Millî Kütüphâne, Yz. A. 2883'te kayıtlı bir başka nüsha ile Türkiyat Enstitüsündeki 440 numaralı tezden istifade edilerek düzeltmeler yapılmıştır.

Ne taparsız didi Yûsuf anlara
Didiler puta taparuz iy yarâ

12a Yûsuf eydür Tanrı birdür bir bilün
Egri(yi) kon togrı yola gönilün

Anlar eydür putumuz söyler bize
Siz gelün kim görelüm tedbir size

Tanrıya putlar tanuklık virseler
Biz dahı inanayıduk görseler

Put katına Yûsufı getürdiler
Geldi Yûsuf putlara gör ne ḳılur

Yûsuf eydür putlara kim key bilün
Tanrı birdür siz ana secde kılun

Anı gördiler getürdiler imân
Dîne geldi ol halâyık bî-gümân

Bir iki gün anda kaldılar örü
Yükledüben yola girdiler girü

Ol halâyık eytdiler kim neyledük
Kendü cânumuza taksîr eyledük

Yûsufun ardına düşdiler ḳamu
Koymayalum diyü üşdiler kamu

Gördi Yûsuf kim halâyıklar gelür
Anlara bir gez yüzin peydâ kılur

Gördiler Yûsufun ol görklü yüzin
Ol halâyıklar unıtdı kendüzin

Üçi anda kaldılar bî-hûş (u) zâr
Mısr iline irdi Yûsuf şâh-vâr

Bu haber yayıldı Mısr iklîmine
Kim gelür bir mâh-rû Mısr iline

Halk-ı âlem karşu geldiler kamu
Kim görelüm nicedür ol iy amû

Kârbân çün Mısra yakın geldiler
Nilün ırmagı katında kondılar

. . . .

Şİ'R-İ ZÜLEYHÂ (BERÂ-YI) YÛSUF ALEYHİ'S-SELÂM

Budur ol sevdigi cânumun benüm
Budur ol mahbûb (u) cânânum benüm

Budur ol ışkıla gönlüm egleyen
Cânum içindeki sultânum benüm

12b Budur âhir beni âvâre kılan
Budur ol derdime dermânum benüm

Budur ol gönlümi yagma eyleyen
Cânum olsun ana kurbânum benüm

Budur ol sultân-ı hûban-ı cihân
Kim bana gösterdi Sübhânum benüm

Bunsuz uçmaga dahı ben varmayam
Budur uçmak hûr (u) Rızvân(um) benüm

Budur ol dirligümün ser-mâyesi
Hızr-ı zinde (âb-ı) hayvânum benüm

MESNEVÎ

Derdime dermân kılun dir ol nigâr
Yâhud oldum ışkı birle hor (u) zâr

Kasd kıldı pençireden kendüzin
Kim salaydı Yusuf ardına özin

Ţurdı yirinden nigâr âşüfte-vâr
Kendüzin kılmak dilerdi âşikâr

Âşıka nâmus (u) âr u nam (u) neng
Olmayısar akl ışk illâ ki reng

Tayalar tutdılar ol dem dil-beri
Âşık olanlardan olur dil berî

İşit imdi Yûsufı kim nitdiler
Şehr ululları aluban gitdiler

DER-BÂR-I HATN-i YÛSUF ALEYHİ'S-SELÂM

Bir araya geldi cümle has u âm
Şehr halkı anda geldiler tamâm

Ol harîrile murassâ tonları
Yûsufa geydürdilerdi anları

Kodılar bir sandalı hem ûd-ı hâm
Kim otura üzerinde ol imâm

Bildi Yûsuf kim kılısarlar mezâd
Derdile bir âh kıldı ol kubâd

Şİ'R-İ YÛSUF ALEYHİ'S-SELÂM

Eytdi iy hallâk-ı âlem bir ü bar
Sensin âhir kamulara Kirdigâr

Sen bilürsin sırrumı iy pâdişâh
Kamularun sırrı sana âşikâr

13a Ben garîb ü nâ-tüvânem nideyüm
Kalmışam bî-çâre âciz dil-figâr

Ben fakîri gâh satar kardaşlarum
Gâh iderler Mısr içinde bende-vâr

Beni key kardaşlarum bilür idi
On sekiz Mısr akçasına satdılar

Bu cemâ'at beni bilmez nideyüm
Ne getüriser bahâm iy Kirdigâr

Ben yetîmün giçdi güni derdile
Âh-ı hasret birle kalmış hôr (u) zâr

İlden ile uş esîr oldum hakîr
Gâh satarlar gâh mezâd eyler bular

(İy) baba kuzıcagun(ı) azdurup
Nicesi sabr eyledün sen bî-karâr

Hâlümi gör bu garîblıkda benüm
Kim nice oldı bana ahvâl (ü) kâr

MESNEVÎ

Hele bir dem sabr kılmak çâresi
Sabr atıyla şükr iline varası

Dökdi gevherleri la'lün üstine
Âh-ı hasret viribidi dostına

Sandalun üstinde Yûsuf oturur
Bir münâdî geldi gavgâ getürür

Eytdi kimdür müşterî bu gevhere
Kim nazîri yok cihânda iy yarâ

Hüsnine hayrân olup hûbân-ı çîn
Boyı servi yüzi gül-i nâzenîn

Yûsuf eydür eyle dime yâ yigit
Eytdi iy şâh ne buyurursın sen eyt

Eytdi bir kaçıçı kuldur bu be-nâm
Bir garîb ü bir hakîr ü bir gulâm

Ol münâdî eydür iy sâhib-cemâl
Böyle dirsem kimse almaz ne mecâl

Eyle dimek bizde yok tedbir-lây
Bir metâ'ı ögerüz iy yüzi ay

Eytdi çün böyle dimek olmaz revâ
Bâr bir dürlü digil dahı nevâ

Sataram di ibri oglıdur gulâm
Atasıdur hem nebî oglı be-nâm

13b Hem Halîlün oglı oglıdur bilün
Sataram neye alursanuz alun

Ol münâdî eydür iy sâhib-cemâl
Bunı böyle dimege yokdur mecâl

Uş bu sözi böyle dirsem iy ulu
Döymeye bu halk aṇa iy baḫtlu

Halkun ödi sıdar iy hulk-ı latîf
Kim döye bu ada iy zât-ı şerîf

Çünki Yûsuf kendüzin gördi hakîr
Hor sınuklu oldı âciz bir fakîr

Emr geldi Tanrıdan iy dil-nevâz
Kendüzini hor gördün eyle nâz

Âyinede gördükde kendü özün
Kendüzün kıldun bahânı sen o gün

Görmegil kendüzini iy hoş kişi
Kendüzin görmek olur iblis işi

Ol münâdî Yûsufı kıldı mezâd
Kim bahâsı oldı vardukça ziyâd

Bir yire irdi bahân iy nâzenîn
Kimse kuvvet yitüremez yâ emîn

Bir karıcuk geldi'lerü gördiler
Ne dilersin diyü ana sordılar

Eytdiler nen var getürgil görelüm
Bir kelepçük ipligüm var iy ulum

Kahkahâyla halk-ı âlem güldiler
Bir kelepçük iplige Yûsuf diler

Genc-i âlem ana yitmedi bahâ
Bu ne sözdür kim didün iy hor-bahâ

Didi bilürem bahâ yokdur ana
Dileyen Yûsufı çok göre sana

Ben dahı anlardan olam ne ola
Bahâsıyla Yûsufı hod kim ala

Çün bahâ yitürmedi kimse ana
Bu gezin geldi Azîz andan yana

Geldi evvel ol Züleyhâ katına
Söyledi sözin Züleyhâ Hâtuna

Eytdi ne dirsin eyâ hûb-ı hoten
Ol kulı satarlarımış cân (u) ten

Didi kamu gencümi virgil ana
Tek getür ol cânı sen benden yana

14 a Çün Azîz-i Mısr geldi gördiler
Yusuf içün bir terâzû kurdılar

Didiler kim Yûsufa bin kul gerek
Bin karavaş at (u) katır yük gerek

Dahı andan sonra hem tartduravuz
Agırınca'ltun virün arturavuz

Virdi bin kul karavaş at (u) katır
Gördi ol dem Yûsufı oldı esîr

Ol terâzû keffesinde Yûsufı
Kodılar bir yana altun iy sufî

Bir dahı agırlıgı altun gümiş
Bir dahı hem agırınca müşgimiş

Bir dahı amber alur agırlıgı
Agırınca la'l alur incü dahı

Yâkut alur agırınca dahı bir
Degme cinsi ile aldı iy nezîr

Bunda kalsun bu ikinci dâsitân
Kalanını kılurız yarın beyân

Kıssa-i Yûsuf kısasda görmişem
İy nice üstâda anı sormışam

Ne kadar kim kuş denizden su ala
Bu sözün şerhi dile ancak gele

EL-MECLİS-İ SEVVUM

Başlayalum söze âgâz idelüm
Bu üçinci meclisi yâd idelüm

Satun alur Yûsufı eve gelür
Onca virdi kim hazîne boş olur

Serzeniş kıldı pes ana hâs (u) âm
Bir kul içün mâlını virdi tamâm

Eyyü mi kıldı hazîne boş kodı
Nesne komadı özine boş kodı

Ol hazîne-dârını ol dem okur
Söger ü buşar ana yavlak kakır

Didi cümle mâlumı virün kamu
Eydür âhir sen buyurdun iy amu

Sen buyurdun biz getürdük nidelüm
Eytdi turun anda bârî gidelüm

Geldi açdı ol hazîne kapusın
Girdi gördi mâlı turur kamusın

Mâlı turur eksügi yok bir direm
Didi Allâh Allâh iy şâh-ı kerem

14 b Key ta'accüb kıldı anı ol Azîz
Kim kamu mâlı turur hem genc ü biz

Yûsufa ışkı bir iken yüz olur
Hıdmetiçün key arı tonlar kılur

Yûsufı gördi Züleyhâ oldı şâd
Kamu gencini ana kıldı nihâd

Çün Züleyhâ katına geldi Azîz
Didi iy sultân alun bunı siz

Hoş tutun gönli(ni) yavuz olmasun
Ogul olsun bu kulumuz olmasun

Yûsufa geydürdi dîbâ vü harîr
Yüzini görenlerün cânı irir

Bir murassâ tacı ol dem geydürür
Hâdimile hoş hamâma göndürür

Yudılar Yûsufı bâ-(m)üşg (ü) gül-âb
Sanki suya düşdi mâh (ü) âfitâb

Gül yüzine sünbüli kıldı nisâr
Ay yüzine bulut oldı perde-dâr

Ol iki hâdim Yûsufı götürür
Biri(si) la'l biri kâfûr getürür

Çünki kâfûr ile la'l oldı karîn
Öyle sanki hûr melekdür hem-nişîn

Yâhûd ol hammâm cennet mi olur
Kim hûridür kapucı Rızvân olur

İki bölük eylediler saçını
Hoca kâfir diler idi suçını

Çün Züleyhâ katına geldi girü
Derdile âh kıldı geldi ilerü

Yudılar Yûsufı bin (bir) nâzıla
Tonların geydirdiler i'zâzıla

Aldı yanına giçürdi dil-beri
Ol anun hem olmışıdı dil berî

Baş önine saldı Yûsuf dınmadı
Hem Züleyhâ yüzine hiç dönmedi

Nice kim ol Yûsufa söyler idi
Yûsuf ana tevazû eyler idi

Yûsufı besler Züleyhâ yidi yıl
Yûsuf anun yüzine bakmazdı bil

Nice kim cehd eyleridi bir gezin
Yûsufa gösterür idi kendüzin

Çok dürişdi illâ çâre bulmadı
Yüzine bakmaga yakın gelmedi

15a Âciz oldı ol Züleyhâ-yı nigâr
Yûsufa kıldı hitâb âşüfte-vâr

Eytdi bir gez yüzime baksan benüm
Ola idi sana kurbân bu cânum

Yûsuf eydür ben niçün bakam sana
Eyle olmaz ol revâ gelmez bana

Yûsufı her gün Züleyhâ yurıdı
San Züleyhâ hûr Yûsuf nûrıdı

Hızmet eyler idi ana her zamân
Yûsuf ana şâh Züleyhâ pâsbân

Bilmedi Yûsuf Züleyhâ yüzini
Kim ne sûretlüdür anun özini

Sabr kılmadı Züleyhâ oldı zâr
Soldı gül nergisleri oldı humâr

46b ÂMEDEN-İ YA'KÛB BE-TARAF-I MISR

İşit imdi bir yanadın dâsitân
Ya'kûba ol kavmıla oldı revân

Bir nice gün durdılar dinlendiler
Yarag idüp Mısr(a) çün gönildiler

Ol yanadın gelür anlar bâ-şitâb
Bu yanadın hem gönildi âfitâb

İki hasret birbirine irmege
Birbirine gönül ü cân virmege

Yûsuf ol ortada ser-gerdân idi
Pâdişâhun sözine hayrân idi

Şâh eytdi inme atundan yire
Olmasun kim sana bir kaygu ire

İmdi ata izzetini nideyüm
Bu'kisinden kankısını ideyüm

İkisin dahı bana tutmak gerek
Ne kılayum bilmezem nitmek gerek

İndi tahtından yire kıldı namâz
Didi bir gez iy kerîm (ü) kâr-sâz

Bilmezem ben kalmışam hayrân (u) zâr
Müşkilüm hall kıl benüm iy Kirdigâr

Yüz yire urdı (vü) zâr(î) eyledi
Göz yaşın derdine yarı eyledi

Kudretile uyku geldi gözine
Karşudan bir er görindi gözine

Yûsufa eydür eyâ bedr-i münîr
Bir kişi kim emr içindedür (e)mîr

Kendüden ulu sözin tutmak gerek
Pendini anun kabûl itmek gerek

Tâ kim andan halka kaygu gelmeye
Tanrı kulları perîşân olmaya

Yûsuf uyhudan uyandı der-zamân
Didi bu ilhâm ola bir Tanrıdan

Şâh-ı Reyyânun müselmân olduğı
Bu sebebden oldı ol zîbâ begi

Yine bilürdi bulam bâ-izz ü nâz
Karşudan göründi (ol) şâh-ı Hicâz

47 a Gördi Ya'kûb ana eydür bir gulâm
Didi kim budur gelür Yûsuf imâm

Didiler kim bu degüldür iy ulu
Kullarıdur Yûsufun iy bahtlu

Bunca dahı nice toksan gez gele
Kamudan sonra gelen Yûsuf ola

Her birinün geydügi dîbâ harîr
Yüzlerini ay görür ise irir

Tonları kamu murassâdur tamâm
Kırk bin idi Yûsufun cümle gulâm

Nâgehân çıkdı gelürler bâ-alem
Urdılar kös (ü) nakâre zîr (ü) bem

Görüben Ya'kûb anı kıldı aceb
Didi şükr olsun sana iy ferd-Rabb

. . . .

Hâl kim Yûsuf cemâlin gördi pîr
Didi budur ol benüm bedr-i münîr

Sıçradı bî-vâsıta indi yire
Kendü mahbûbın kişi kaçan göre

Yûsufun kardaşları indi bile
Ol halâyık geldi anda cem ile

Geldi Ya'kûb oglını kuçdı revân
Yûsufı bargına basdı ol zamân

Ol ikisi bir zamân aglaşdılar
Bir zamân fürkat şarâbın içdiler

Agladılar kamu leşker hâs (u) âm
Ol halâyık zâri kıldılar tamâm

SÎRETÜ'N-NEBÎ'den

Zikr-i Mevlûdi'r-Resûl (SAV)[57]:

..........Resûl Hazreti Rebî'ü'l-evvel ayında vüc
73b da geldi. Ekser tevârih ehli dahı târih kitâbların böyle diyüp dururlar. Râviler/böyle rivâyet iderler ki çün kim Resûl anası Emîne Hâtunun karnında yi aylık oldıyıdı. Ay tamâm olıcak bir halvet vakt için havâdan ün işidürdi, Resûlün vücûda gelmegi yak oldı diyü. Emîne Hâtun dahı Şeybetü'l-Hamda söyled Şeybe, oglı Abdu'llâhı ilerü okudı, eyitdi. Yâ veled yakın oldı kim Emîne Hâtun ayâl vücûda getüre did İllâ benüm zannumda şöyledür kim bu togan oglanu galebesi, şâdılıgı azîm olısardur. Maslahat anı görürei ki bundan bir kaç deve alasın, bir iki abd birle ve b niçe yigitler dahı ehlünden alasın. Medîne şehrine v rasın, bir kaç deve yüki hurma ve nukl ve ka'k-i Şâı dahı dürlü havâyıclar kim gereklüdür, alup gelgil did Abdu'llâh sem'an ve tâ'aten didi. Yaragın kıldı. Med neye sefer eyledi. Çün kim Medîne şehrine geldi, havâ yıcın aldı, düzgünin düzdi, yine dönesi vaktı ecel ye tişdi. Abdu'llâh, Medîne şehrinde vefât kıldı. Resûl

57 Süleymâniye Kütüphânesi, Fatih Bölümü, N 4272.

Hazreti henüz vücûda gelmedin atadan yetîm oldı. Haber Şeybeye yetişdi. Beni Hâşim, Abdu'llâh ölümine katı acıdılar, yas dutdılar, azâ kıldılar.

Yidi günden sonra Abdu'l-Muttalib, Emîne Hâtun katına girdi, hâtırını sordı. Anda Emîne Hâtun katı zârılık kılup agladı. Abdu'l-Muttalib, Emîne Hâtunun gönlini ele getürdi, and içdi, eyitdi. Yâ Emîne Hâtun sana kulluk hızmet ben ideyim, senün tapuna ben durayım, oglunı ben besleyeyim dahı kimseye inanmayayım didi. Şeybe hem anun gibi eyledi kim söyledi. Emîne Hâtunun hızmetine durdı, yumuşına yügürdi. Kaçan kim sekiz ay oldı. Emîne Hâtunun gözine firişteler kuş sûretinde görinürlerdi. Yaşıl kanadlarla gök yüzinde uçarlardı. Hâtifden ün işidürdi kim bahhu'leki yâ Emîne. Ya'ni bahtulusın yâ Emîne Hâtun kim âhir zamân peygâmberinün anası olısarsın diyü beşâret iderlerdi.

Kaçan kim Rebî'ü'l-evvel ayınun on iki gicesi kim isneyn gicesine geldi, eyyâmü'l-beyz gicelerinün evveli oldı. Şeybetü'l-Hamdun, âdeti olıdı kim eyyâm-ı beyz giceleri, ya'ni ayun on iki gicesinden on beşine degin üç gün gice ve gündüz aydınlık olurdı. Ol üç günün gicelerinde Şeybe, Ka'beden evine gelmezdi, irteye degin Ka'beyi tavâf iderdi. Çün kim isneyn gicesi Resûlün mevlûdi gicesiydi, Şeybe, Emîne Hâtun

katına geldi, eksügin, geregin gördi dahı kapusını ü- zerine kilidledi, kilidi dilini bile aldı. Zîrâ korkardı, eydüridi, olmasun kim düşmenler yâ kullar yâ kırnaklardan irişe diyü ihtiyât iderdi. Ol gice Şeybe oglanları birle yine tavâfa meşgûl oldılar. Emîne Hâtun halvetinde yalunuz oturup durur.

Ol gice Resûlün mevlûdi gicesiydi. Acâyiblerden ne görindi, Resûl Hazreti nice vücûda geldi, uçmak hûrilerinden ve ulu ferişhtelerden ne söylediler, nice görindiler, ne iş işlediler. Ol gice olan ahvâlün râvisi Emîne Hâtundur. Cemi'i nakl idenler andan nakl eylediler. Emîne Hâtun rivâyet kılur. Mevlûdün hikâyetlerinden, mu'azzâm sirâyetlerinden, semâvî âyetlerinden iki keleci söyledi eyitdi. Ol gicenün evvelinde evvel işaret kim görindi, olıdı kim bir ikisi havâ yüzinden çagırur kim ya ehli's-semâvâtı ve yâ ehli'l-a-razîn bu gice ol gice seyyidü'l-evvelîn ve'l-âhirîn, Resûl-i Rabbi'l-âlemîn vücûda gelür diyü münâdi kılurıdı. Ol âvâzı işidicek ben yokaru bakdum, nûr içinde sanasın gark oldum. Uyandum gördüm kim yirile gök arasında bir döşek döşediler, yaşıl harîrden. Andan bir ulu ferişte geldi; azîm heybetlü, elinde üç alem dahı bilesince çok ferişteler. Cem'îsi yalın yüzlü, hûb sûretlü, yayak degüller, küllîsi atlu. Atları dahı kendüler gibi kanatlu gök yüzinde uçarlar. Ol üç alemün birini

maşrık tarafında ve birini magrib tarafında dikdiler ve bir alemi Ka'be üzerinde dikdiler. Anda cihân gulgule birle toldı. Ol karanu gice, gündüz bigi aydın oldı. Andan görürem ki ol atlu ferişteler gökden yire indiler. Abdu'l-Muttalibün evin yidi gez tavâf eylediler. Sevinişürler, birbirine beşâret kılurlar, eydürler kim muştuluk olsun kim ol âlemlerün maksûdı, ol hâmidlerün mahmûdı, ol mübeyyen adın kabûli ve mevdûdı,
4b ol Habîbu'llâhun mevlûdi bu gice olısardur diyü. Egerçi âdemden/evvel anun rûhı togdı, velîkin cihâna (bu gice) gelür vücûdı.

Şİ'R

Ne ulu gicedür ne kutlu ahşam
Ki vücûda gelür ol Resûl ahşam

Yetîmdür illâ (kim) dürr-i yetîmdür
Müşerrefdür, mükerremdür mu'azzâm

Ne kutlu gicedür subhı mübârek
Kim olısar gicelerden mükerrem

Ne kutlu olısardur bu seher kim
Güneş gökden selâm ide mukaddem

Ayak basar cihâna ol Resûl kim
Ana oldı iki cihân müsellem

Müşerref ola Mekke ol Şerîfden
Mu'azzez ola Batha bi'r-i Zemzem

Müzeyyen ola dünyâ dîn nurıyla
Mübeyyen ola mu'cizâtı her dem

Anı kim bile kim kimdür Muhammed
Yara(dan) bile ol a'lâ vü a'lem

Çün anun çavuşı Mûsî kelîmdür
Mübeşşiri anun İsa bin Meryem

Nolaydı Gözsüz eydür ben siyeh-rû
Anun basdugı yirde toprak olsam

Nesr: Andan Emîne Hâtun eydür: Bana yakın oldı kim ol hazînadagı incü dânesi, ol cemî' yiglerün yigânesi, ulu melîklerün sultânlarun ferzânesi vücûda gelüp ol dürr-i sadefden sarf olmak ister, gizlü yirden çıkup magribe, maşrıka tolmak ister, yoldan azan miskinleri ve gümrâh olup kalanları isteyüp bulmag ister. İllâ Emîne Hâtun eydür: Ben anı kayururam kim yalunuzam, katumda canlu kimse yokdur. Şeybe kapuyı üzerime kilidlemişdür. Muhammed bin İshâkdan Hasan-ı Bekrî rivâyet eyler kim Emîne Hâtun eydür: Çün kim yalunuzlık sebebinden inledüm, anı gördüm ki karşumdagı dîvâr yarıldı, üç hâtun kişi içerü girdi. Ak ızâr örtünmişler, Abdu'l-Menâfî oglanlarının

hâtunlarına benzerler. Ben anlardan sandum, ammâ bular hoz uçmak hûrilerindenmişler, dek bana ol hatunlar
5a sûretinde görinmişler, vehm itmesün diyü/Çünkim katıma yakın geldiler, her biri ay gibi, sag yanumda sol yanumda oturdılar. Bir kanı ısıcak, cân tatlu, bir yüzi münevver kamer tal'atlu. Emîne Hâtun eydür: Geldi, biri dahı önümde oturdı. Andan latîf ün birle şîrin sözleri tatlu dilinden söyledi eyitdi: Yâ Emîne Hâtun sana beşâret olsun kim enbiyânun serveri, evliyânun rehberi, dîni İslâm dîni, kavli şeri'ât, fi'li, hâli hakîkat olısardur. Zamâne ehlinün emânı, zemîn ehlinün emîni, her kimün dürüsti olursa, yakın bil kim bu mevlûd ne müşerref, ne mükerrem, ne mu'azzâm mevlûddür didi. Andan eyitdi kim v'allâhi yâ Emîne Hâtun ne sa'âdetlü Hâtunmışsın Allâhu Ta'âlânun habîbine ana oldun, âhiret hâtunları içinde bir yigâne oldun didiler.

..........Andan Emîne Hâtun eydür: Çün kim ol hûri dilinden, benden togan veledün dahı togmadın vasfını sıfatını dinledüm, şâdumân oldum, sevindüm. Andan ol bana söyleyen hûri eydür: Kendüzün benüm üstüme kemişgil didi. Emîne eydür: Ben dahı kendüzümi ol hûri üstine kemişdüm. Andan sonra uçmak hûrileri bölük bölük evün dört yanından geldiler, elvân hulleler giyüp elvân zînetler birle bezenüp geldiler. Emîne Hâtun eydür: Ol öndin gelen üç hûri, ol

75b son gelen hûrilerden sordılar kim/ size uçmakdan çıkmaga kim destûr virdi didiler. Ol hûriler eyitdiler: Allahû Ta'âlâ Hazretinden Cebrâ'ile emr oldı kim göklerde münâdi eytdi kim yâ melâ'iketü'r-Rahmân, Hak Ta'âlâ Hazretinden size beşâret getürdüm kim ol eşref-i mahlûkât, ol hulâsa-i mevcûdât, habîbü'r-Rahmân, peygamber-i âhir zamân bu gice vücûda gelür, tâ'atunuzı arturun, tesbîh, tehlîl ve temcîdünüzi katı eydün, bu gice ol Resûle salavat getürmek birle gökleri bezen, anun ümmetine istigfâr getürün diyü. Andan tamu melîkine buyurdı kim yidi tamu işigini beklegil. Andan Rızvâna emr eyledi eyitdi: Habîb zikri birle sekiz uçmagı bezegil didi. Vildân, gılmân, hûriler birle cinân içinde celve kılup yörisünler. Cem'ine destûrdur kim varalar, Resûlün mevlûdine hâzır olalar, uçmak saçularından saçu iledeler. Çün biz seyyidümüz Cebrâ'il dilinden böyle işitdük geldük didiler.

Andan sonra Cebrâ'il ferişteleге buyurdı kim havâ yüzinde uçalar, uçmagun müşginden anberinden dünyâ ehli üzerine saçalar. Tâ kim yir ehli dahı duydılar. Evvel hayvâna haber oldı. Kurd kuş uyandı. Çerrende ve perrende haberdâr oldılar. Ol gice yanar oddan, yaşdan kurudan nesne yandurmadı. Çün kim bunun bigi râzı yil duydı, yöridi, esdi, âleme tuydurdı. Denizler çalkanmadı, sular mevc urmadı, kuşlar gulgule kılmadı. Hayvân

cânâverler dile gelmedi. Andan nebâta ve cemâda haber oldı. Dükeli söze gelüp Resûlün ol gice vücûda gelecegin birbirine muştuladılar, beşâret kıldılar, cemi' yaradılmış ulvî ve süflî sevindiler, beşâret içinde oldılar.

76a . . . . Andan Emîne Hâtun eydür: Bana oglan togurmak hâsıl oldı. Susadım su diledim. Bir cevherden ıbrık birle bana su sundılar, kardan ak, şekkerden datlu, aldum içdüm. Andan sonra bir ak kuş kanadı birle arkamı sıgadı. Ol dem içinde Resûl-i Rabbi'l-'âlemîn vücûda geldi. Emîne Hâtun eydür: Hergiz bende ol hâlet olmadı kim temyîz kılmak hâcet ola. Velî gözümden perde götrüldi. Gördüm Mekke şehrini, nûr içinde gark olmış, havâ yüzini ferişteler tutmış. Ben aklumı dirdüm dahı mültefit oldum kim vücûda gelen ayâli görem kim tımâr kılmışlar mı yoksa yirinde yatur mı. Çün kim gözüm açdum bakdum, çevremde velebdümi görmedüm, istedüm bulamadum. Kim aldugın bilümedüm. Ol hûrilerden dahı kimse kalmamış, getmişidi. Gümân iletdüm, ol hûriler aldı gitdi sandum. Çün kim aklım başuma dirdüm, bakdım gördüm kim veledim evün bucagında Ka'beye karşu secdeye varmış, sag elinün şahâdet barmagın yokaru dikmiş, söylenür, illâ bilmezem kim ne söyler.

Şİ'R

Rebî'ü'l-evvel ayı kutlu olsun
Hemîşe dil ü dîn kuvvetlü olsun

Resûlün mevlûdi bu ay içinde
Cihânda ma'rûf u meşhûr oldı

Nebînün anası Emîne Hâtun
Haber virdi bu söz meşhûr oldı

Ayun on ikisi isneyn gicesi
Harâb olmış evüm ma'mûr oldı

Döşendi bir bisât-ı üns ü sündüs
Havâda illâ kim mestûr oldı

76b Dikildi üç alem şarka vü garba
Birisi Ka'bede menşûr oldı

Yakîn oldı bana kim Mustafânun
Vücûda gelmegi destûr oldı

Evümden göklere bir nûr çıkdı
Cihân ol nûrıla mesrûr oldı

İnildedüm yalunuzlık elinden
Ki avret özrile ma'zûr oldı

Dîvâr yarıldı (vü) üç hûri geldi
Beni gör kim mûnisüm hûr oldı

Oturdılar yanumda vü önümde
Didiler menzilün çün Tûr oldı

Vücûda gelür ol sultân-ı ukbâ
Nazar ehline key manzûr oldı

Ana oldun anun bigi Resûle
Kim anun ümmeti magfûr oldı

Beni tatlu dilile toyladılar
Cânım ol sözlere magrûr oldı

Sizün gün yüzünüz gün aydınından
Bu gice ay (u) gün mehcûr oldı

Bu gez bölük bölük geldi hûriler
Kamu ol sözlere mesrûr oldı

Bu ön gelen sorar ol son gelenden
Kim uçmakdan sizi o Kerîm kor oldı

Ki'ıtrunuz kokusından yir ü gök
Tolu (hem) müşg (ü) hem kâfur oldı

Didiler kim ta'âlâ vü takaddes
Kim emrine kamu me'mûr oldı

Sınuk gönülleri Cebbâr-ı âlem
Kamu hayr eyledi mecbûr oldı

Rebî'ü'l-evvel ayı kutlu olsun
Hemîşe dil ü dîn kuvvetlü olsun

Çalap emr eyledi Rızvâna kim tîz
Bezegil cennet ehlin cennetile

Habîbu'llâh vücûda geliserdür
Tolısar dünyâ afv u rahmetile

Bezensün hûri bu gılmân u vildân
Kamu saçuya gitsün ragbetile

Çalapdan Cibrile emr oldı kim tîz
Tamu kapuların yap heybetile

Cemî'-i vahşa vü tayra haber kıl
Bu gice kalmasunlar gafletile

77a Emîne eydür ol dem oldı kim uş
Vücûda gelür Ahmed kudretile

Susadım su diledüm içmege ben
Elüme sundılar kıfı şerbetile

Sovuk kardan dahı şîrin şekkerden
Dahı tatludur içdüm lezzetile

Bu gez bir nûr içinde garka oldum
Büridi nûr beni ismetile

Bir ak kuş geldi arkamı sıgadı
Kanadı birle katı kuvvetile

Vücûda geldi şol dem ol vücûd kim
Azîzdür kamulardan izzetile

Ne kan gördüm ne su gördüm ne agrı
Togurmadum ben anı zahmetile

İşidürem ki dünyâ toldı gulgul
Götürüldi hicâblar zulmetile

Dile geldi dîvâr u taş u toprak
Söze geldi dükeli hikmetile

Beşâret kıldılar biribirini
Ki Ahmed dünye dutdı ümmetile

Görürem Mekke şehri nûr tolmış
Velî gâfil yatur er avretile

Bu gez kendüme bakdum evden
Gidipdür hûriler cem'iyyetile

Velî mevlûdi görmedüm evümde
Yüregim oda yandı hasretile

Gümânum oldı kim hûriler aldı
Gözüm dört yanadur bu fikretile

Rebî'ü'l-evvel ayı kutlu olsun
Hemîşe dil ü dîn kuvvetlü olsun

Görürem Ka'beye karşu Muhammed
Bucakda yire urmışdur yüzini

Yüzi secdede barmagın götürmiş
Dili söyler bilimezem sözini

Kesilmiş göbegi vü sünnet olmış
Kımatlu sürmelemişler gözini

Bir ak sûfa tolamışlar vücûdın
Tenini baglayan saçmış tuzını

Diledüm ki varam elüme alam
Görem ol aydan arı hûb yüzini

Bir gün geldi havâdan heybetile
Ki gizlen halk gözinden özini

77b Ne kim mürsel nebî geldi cihâna
Muhammeddür dükelinün güzîni

Cemî'-i enbiyâ hûy u hısâlin
Virün ana bezenüz kendüzini

Anı üç güne degin gizlü saklan
Hemîşe gicesin ü gündüzini

Yine bir dürlü kavm geldiler tîz
Alup gitdiler ol dîn ılduzını

Yine ol lâhzada ilten getürdi
İşiden anlaya söz rumûzını

Sa'âdet ol kişinün kim Resûlün
Gözine çeke ayagı tozını

Ümîzi ol durur bu Gözsüzün kim
Ümîzsüz komaya ol Gözsüzini

Rebî'ü'l-evvel ayı kutlu olsun
Hemîşe dil ü dîn kuvvetlü olsun

Nesr: Andan sonra Emîne Hâtun eydür: Veledümi
gördüm kim ev bucagında secdeye varmış, tazarrû ider.
Diledüm kim varam, veledümi elüme alam. . . . . . . Anı
gördüm ki veledim gözüm öninden gayb oldı. Bir göz
yumup açınca yine getürdiler. Bir hûri sıfatlu ferişte
girü benüm önümde getürdi. Sünnetlenmiş, sürmelen-
miş, kımatlanmış, bir ak sûfa sarmışlar, önümde ko-
mışlar. Bir bölük ferişteler dahı turupdur. Benüm
78a gözüm/veledümdedür. Gördüm oglumun öninde incü
vardur. Min lü'lü'in ratbin. Ya'ni ol kilid dilleri ak
incüdendür. Bir ferişte dahı bir ferişteden sorar kim
Muhammedün önindeki üç kilid dili nenün kilidi dil-
leridür didi. Ol birisi eydür: Allahu Ta'âlânun habîbi,
emîni, resûlini Allâhu Ta'âlâ Hazrete iletdük. Bu üç
kilid dilini viribidiler, dünyâya bile getürdiler. Emîne
Hâtun eydür: Bular bilürler kim ol kilid dilleridür, illâ
bularun haber virüp söyledüginden murâd oldur kim
ben bilem dahı halâyıka bildürem.

. . . . . . .Nesr: Andan Emîne Hâtun eydür: Diledüm
kim veledümi elüme alam. Anı gördüm kim üç hûri hâzır
oldılar. Eyle sanasın kim her birinün yüzi bir bedir ay
bigidür. Kalan galebe melâ'ikeler kim varıdı, cemî'i gayb
oldılar. Ol üç hûri ilerü geldiler. Bular dahı ulu ferişteler,
mukarreb melâ'ikelerden dek bana hûri sûretinde gö-
78b rinürlerimiş. Çün kim katuma geldiler, bakdum gör-

düm; birinün elinde bir ıbrık ak gümişden ve birinin elinde bir legençe, yaşıl zebercetden ve birinün elinde bir kızıl harîr, dürülmiş, bükülmiş dutar. Andan ol legen dutan ferişte ilerü geldi, legeni Resûlün ileyinde kodı, eyitdi: Yâ Muhammed bu legen dünyânun mislidür. Dünyâyı sana arz eyledüm ol yir niyyetine kim mesken dutısarsın. Anun niyyetine elüni bu legenün bir yirine sungıl didi kim ben sana eydem, ol el urdugun yir maşrık mıdur, magrip midür, Şâm mıdur, Rum mıdur sana bildürem didi. Emîne Hâtun eydür: Oglumı gördüm kim elini ol legençenin orta yirine sundı. Emîne eydür: Ben hayrân kaldım kim bu şimdi togan oglan, sözi nice fehm eyledi, nice anladı. Miskin Emîne Hâtun bilmez kim cemî' yaradılmış anın katında tufeyldür, anun yaşı dükeli mahlûkâtdan uludur. Kemâ kâle aleyhi küntü nebiyyen ve'l-Âdemü beyne'l-mâ'i ye't-tin fî'n-nushati[58]. Zinhâr yâ müminler, ya müsülmânlar, olmasın kim Resûlün hakkında sizler anun sıfratınun şerhine mu'cizâtlarına, kerâmetlerine inkâr kılasız dîninüze za'f hâsıl olur, belki imânunuz eksile. Zîrâ Resûlün makâmı ulu makâmdur. Anun menzileti ulu menziletdür. Cemî'-i enbiyâ vü

58 Nasihatte, *"Âdem su ile çamur arasında iken ben peygamber idim"* denildiği gibi.

evliyâ, eyimmetü'd-dîn ulemâ-yı ehl-i yakîn kim cihâna geldiler, Resûlden öndin yâ Resûlden sonra, Resûlün (SAV) hâline hayrân ve sırrına sergerdân kaldılar. Hiç kimse kemâ yenbagi, rütbetin ve menziletin ve kurbetin ve hikmetin bilmediler.

BEYT

Zerre ne bile güneş niceydügin
Katre ne bile deniz niceydügin

Nesr: Ammâ bu kadar kim anun şöhretinden şerh eylediler. Bu sâdık, i'tikâdı dürüst ümmet içün bir kaç anılacak sözler dile geldiler; tâ kim pas tutmış gönüllere safâ saykal ola, hâtırlar dünya jenginden sâfî ola. Miskin Gözsüz dahı ol Habîbu'llâhun sîretinden, sûretinden, mu'cizâtlarından, kerâmetlerinden, Arabî kit-
9a âblardan anlayu bildügince Türkî diline terceme kıldı. Kendü bigi bilmezlere kim ol Resûlün muhibbi ve âşıkı dururlar, anun mu'cizâtına sâdık dururlar, bu dilden artuk dil bilmezler. Arab lugatini, ibâretini fehm kılmazlar, olara yâdigâr olsun diyü dürişdi. Hak Ta'âlâ müyesser ide inşa'a'llahu'ta'âlâ.

Yine Resûl mevlûdinün sözine geldük. Çün kim ol üç ferişte birisi ol legençeyi öninde kodı. Resûl

dahı ortasına sundı. Ol ferişte eyitdi: Dünyanun ortası Mekke şehridür didi. Meskenün, makâmun, turacak yirün Mekke olısardur didi. Anda ol kızıl harîri dutan sundı. Resûli yirden götürdi, ol legençe dutan ferişteye sundı eyitdi: Yâ hazîn-i cenânet Allâhu Ta'âlâ Hak Resûline meşgûl ol didi. Rızvân, Resûli aldı, ol sûfdan soydı, yalıncak eyledi dahı ol legençe içinde kodı, yidi nevbet ol ıbrık suyı birle Resûl Hazretin yudı dahı ol sudan Resûle içürdi. Andan ol harîr dutan ferişteye eyitdi kim elündegi harîri açgıl didi. Ol melek harîri açdı, içinden bir yüzük çıkdı. Emîne eydür: Ben eyle sandum kim ol feriştenün elinde güneş dogdı. Rızvân ol yüzügi eline aldı, Resûlün iki ketfi ortasında ol yüzük birle mühr urdı, nübüvvet mührin kıldı. Çün kim yüzügi Rızvân girü getürdi. Yüzügün nûrı Resûlün arkasında ol mühür yirinde kaldı. Kaçan Resûlün mübârek arkası açılıcak, ol hâtem yirinde nûr tecellî kılurdı. Resûlün on yâri aşere-i mübeşşere ol hâtemi gördiler, lâ-cerem azabdan emân buldılar. Dahı her ki sahâbîden ol hâtemi gördiler, tamu odından âzâd oldılar.

Andan sonra Rızvân, Resûli kanadı altına aldı, bir hamle egledi, andan kanadı altından çıkardı, eline aldı, kulagına bir iki söz söyledi. Emîne Hâtun eydür: İllâ bilmedüm kim ne söyledi. Andan Rızvân,

dilini Resûlün agzına sundı. Resûl Hazreti Rızvânun dilini emdi. Çün kim Rızvân, dilin Resûlün agzından
9b giderdi Resûl yalmanurdı. Rızvân eyitdi: Yâ habîbî, yâ seyyîdî, yâ Resûlu'llâhî ol kim ben sana emzürdüm, ilme'l-evvelîn ve'l-âhirîn, senün kursaguna tamzurdum: ol hâtem-i nübüvvetdür kim yüzük birle nişân kıldum. Yâ hâteme'n-nebiyyîn, yâ habîbe Rabbi'l-âlemîn, yâ seyyide ehli's-semâvâtı ve'l-arazîn, sen oldun didi. Andan sonra Resûli ol ak sûfa sardı, kımatladı dahı eyitdi: Henî'enleke, bu menzilet, bu rif'at sana mübârek olsun didi. Emîne Hâtunun önine kodı. Andan sonra melâ'ike, Resûli vidâ kıldılar dahı gitdiler.

Emîne Hâtun eydür: Bu gez nevbet bana degdi dir. Sundum, veledüm Muhammedi elüme alam, bagruma basdum, yüzümi yüzine sürdüm. Görürem ki Muhammedün dili deprenür, illâ fehm idemezem kim ne dir, ne söyler bilmezem.

Hikâyet-i Alâmet-i Mevlûdi'n-Nebî (SAV):

Ulemâ-yı sîre böyle rivâyet kılmışlar kim Resûl salla'llâhu aleyhi ve âlihi ve sellem vücûda geldügi gice Irak mülkinde Medâyin şehrinde eyvân-ı Kisrâ Nuşinrevânun tâkı çatladı, yarıldı. Şöyle kim ol tâkun çatlamagı üninden şehre zelzele düşdi. Sarây içindeki

halkun aklı serâsime oldı. Kisrâ kürsînden yire ahtarıldı. On dört şerefe ya'ni saray burcınun bedenlerinden on dört küngüre yire geldi. Kisrânun kürsîsi bir yanı üstine dikildi. Ol od kim Mecusîler taparlardı, söyündi. Âteş-perestlerün âteş-gedelerinde od kalmadı.

Yine ol mevlûd gicesi Yemen ilinde bir yir varıdı, ma'rûf, meşhûr, ana Semâve vilâyeti dirlerdi. Anda bir derbend vardı. İklîmlere yol anun içinden geçerdi. Bir yanından derbendün bir kaya üzildi, derbend içine yıkıldı, ol derbendün içi toptolu oldı. Ol yol dutuldı. Ol vilâdetden bir ulu nişân ol oldı. Âve ve Sâve ve Kum ve Keşân dirler Acem iklîminde şehrler vardur. Ol Sâve şehrinün katında bir kiçirek deniz vardı. Ol deniz
80a dahı Resûlün mevlûd gicesinde yire geçdi soguldı, yir kuru kaldı. Ne kim sanemler varısa Ka'bede ve gayrıda cemî'i yüzi üzre yıkıldılar.

Andan Şeybe, oglanları birle ol gice Ka'bede harâm içinde tavâf iderlerdi. Kaçan yarım gice olıcak oglanları evlü evine gitdiler. Abdu'l-Muttalibün âdeti olıdı kim evine gitmezidi, irteye degin tavâf ideridi.. Çün kim oglanların gönderdi, kendü yalınuz tavâfa meşgûl oldı. Bir sâ'atdan sonra Abdu'l-Muttalib anı gördi kim Emîne Hâtunun evine karşu Ka'be egildi, yire indi, secde eyledi, yine kâim oldı, kalkdı, düpdüz oldı durdı. Hîç dîvârına, sakfına halel gelmedi. Şeybe

ta'accübe kaldı, dili dutuldı, aklı serâsime oldı. Andan Ka'be içinden âvâz geldi kim Allâhu ekber Allâhu ekber, Allâhu ekber, elhamdu li'l-lâhi'llezi zahara Muhammeden seyyide'l-beşer[59] Andan Ka'beden taşra ve Ka'be içinde ne kim sanemler varıdı, cemî'i yüzi üzre ahtarıldı. Andan Abdu'l-Muttalib gördi kim Ka'benün dört rükni dahı biribirine fasîh Arab dili birle selâm virdiler, Resûlün mevlûdin biribirine muştıladılar. Çün kim Şeybe anları işitdi, ayruk tâkatı kalmadı, azm itdi, Emîne evine varmaga yöridi. Çün kim bâb-ı Şeybeden taşra çıkdı gördi kim Mekke şehri nûr içinde gark olmış. Ammâ nûr Emîne Hâtun evinden taşra çıkardı dahı şehrün üzerine tagılurdı. Taşdan, dîvârdan ol nûrı gördüklerince tesbîh ve tehlîl âvâzı gelürdi. Kuşlar, cânâverler biribirine muştılardı kim bu gice Muhammed Mustafâ vücûda geldi, rahmet birle âlemlere toldı.

Şeybe bu hayranlık birle Safâdın ve Mervedin yana yörüdi, gördi kim Safâ Merveye, Merve Safâya muştılar, şâdî kılurlar, Resûlün vücûda geldügin haber virürler. Abdu'l-Muttalib dahı biter hayreti artup sevinür. Emîne evine geldi, kapu açdı. Emîne hiss işitdi, kapuya geldi. Şeybe Emînenün yüzine bakdı, alnında

---

59 *"İnsanların seyyidi Muhammedi ortaya çıkaran Allah'a hamd olsun".*

nûrı görmedi. Emîneden sordı kim alnundagı nûr kançaru gitdi. Emîne eyitdi: Sâhib-i nûr vücûda geldi didi.
80b Şeybe eydür: Pes niçün sende nuhûsalık nişânı yokdur. Hîç oglan dogurmış hâtuna benzemezsin didi. Emîne eyitdi: Ben dahı ol alâmetlerden kim hâtun kişiler vilâdet hâlinde görürler, hîç görmedüm, bunalmadum, zahmet çekmedüm. Nite kim bir kişi gelse çırâk yandursa ol çırâkdan nûr âsânlıgıla nice bir çırâg dahı nakl iderse benden dahı veledüm Muhammed şöyle âsânlık birle ayrıldı. Hîç acımadum, agrımadum dahı benden hiç havâdis hâsıl olmadı didi. Andan Şeybe eyitdi. Yâ Emîne yöri, bana veledümi göster didi. Emîne eydür: Destûr yokdur. Şeybetü'l-Hamda bu söz katı geldi eyitdi: Yâ Emîne bana destûr virmeyen, beni ev girmege koymayan kimdür, ne kişidür didi, eyitdi. Şimdi senden ilerürek bir şahs bana eydür: Üç güne degin kimseye görinmegil, kimseyi evüne komagıl didi. Şeybe kakıdı eyitdi. Hey sen delü misin, benüm sabrum mı kaldı kim Muhammed dünyâya gelmiş ola dahı ben anı görmeyem didi. Emîne eyitdi: Fermân senündür didi dahı yol virdi. Şeybe kasd itdi kim içerü gire. Bir heybetlü, salâbetlü kişi karşu yörüdi, haykırdı, eyitdi: Ne kişisin, kanda varursın didi. Şeybe eyitdi: Veledüm veledini görmege varuram didi. Ol şahs eyitdi. Üç güne degin size destûr yokdur, tâ kim yir

gök ferişteleri tamâm ziyâret kılsunlar. Andan sonra size destûr ola didi.

Şeybe yine döndi. Emîne Hâtun katına geldi eyitdi: Vallâhi yâ ibnete Veheb, yâ Emîne Hâtun ne senün gibi hâtun dünyede ayâl togurdı ve ne ayâlün gibi ayâl vücûda geldi didi. Andan yine Şeybe döndi, Ka'beye geldi, tavâf kılmaga meşgûl oldı.

Andan Hasan Bekrî eydür: Ol yılda kim Resûl vücûda geldi, bir kaç alâmât-ı semâvî ve arazî âlem içinde zâhir oldı. Evvel âyet-i semâvî zuhûra geldi. Fil kavmına azab geldi. Ashâb-ı fil helâk oldı. Ol yıllarda yagmur yagmamışdı, katı kaht ve kızlık yıllarıdı. Resûl Hazreti vücûda geldügi yıl yagmur yagdı, nebâtât bitdi, ucuzlık oldı. Mekke ehli Ebrehe mâlından ganî oldılar ve bunca hayrî kapular dahı Mekke ehlinün
81a üstine açıldı. Bu dükeli ol Resûlün vücûdı berekâtında idi. Andan ol yıl içinde ne kim hayvânât kuzıladıysa ikiz kuzıladı. Andan ol yıl kuzıladı. Hem ol yıl içinde Mekke şehrinde dört yüz er oglan vücûda geldi. Bu cemî'i müsülmân oldı. Resûle yâr ve sahâbe ve mu'în oldılar.

İllâ Ebû Cehil, Resûlden yigirmi gün sonra togdı. Ol yıl togan oglanlardan kırkı Peygamber togdugı gice togdı. Anlardan birisi Ammâr bin Yâsir idi ve birisi

Abdu'llâh bin Mes'ûd idi ve birisi Osman bin Mat'ûn idi ve birisi Habbâb bin Ers idi. Bu dördi meşhûr sahâbelerdendür. Bâkisi dahı anılası yirde anıla inşa'al-lâhu ta'âlâ. Resûl Hazreti salla'llâhu aleyhi ve âlihi ve sellem ol gice kim vücûda geldi şeytânun zürriyet-leri dahı dîvler ve perriler yirle gök arasında çıgrışdılar, feryâz kıldılar. Ammâ her adamun kim kulagına alarun üni irişdi, yâ öldi, yâ deli oldı, illâ Hak Ta'âlâ celle senâ'uhu şeytânlarun âvâzını, kâhinler, câzûlar kulagı-na irişdürdi. Dîvlerün ünin anlar işitdi. Ancak ammâ ol kâhin kim yarım adam idi, adı Şık. Ol gice iblisün çıgırdugın işitdi öldi. Ol Satıh kâhin kim Mekkeye gelmişdi, Mekkeden Şâma vardı, ol gice dîvler ünin işitdi, delü oldı, bir kaç gün ol delülik hâlinde kaldı. Ol günlerde Rûşinrevân-ı Âdilün ilçisi geldi. Satıhun âhir ömri kalmışıdı.

81b . . . . Biz yine gelelüm. Çün kim Abdu'l-Muttalib Emîne Hâtunun evinden dönüp Ka'beye geldi, tavâfa meşgûl oldı. Üç güne degin hîç kimesneye bil-dürmedi. Nice kim ehl-i harâm sordılar kim Emîne Hâtunun hâlini görmedüm kim aç mıdur, tok mıdur, bakmaduk, istemedük didiler. Şeybe cemâ'atını seki-dürdi, eydürdi kim anun üçe degin işi vardur.. Kaçan üç gün tamâm ola, andan sonra siz anı bulasız, ol sizi bula didi. Çün kim üç gün oldı, melâ'ikenün ziyâreti

tamâm oldı. Andan Emîne Hâtun eydür: Havâ yüzinden bir münâdi nidâ kıldı kim yâ melâ'iketü'r-Rahman siz insirâf olunuz kim nevbet insânundur, bu gez Mekke ehli gelsünler, ziyâret kılsunlar, Dâyeler dahı gelsünler, emzürsünler; bahtulu ol kişi kim Resûl anun kucagında beslene, sa'âdetlü ol dâye kim Resûl anun emceginden süd eme didi. Çün dördünci gün oldı, seher vaktında
82a Şeybetü'l-Hamd Emîne Hâtun/kapusına geldi, kilid di-lin çıkardı, kapuyı açdı, ilerü girdi. Emîne Hâtun karşu yörüdi, Şeybetü'l-Hamdun elin öpdi, Resûl Hazretini eline sundı. Şeybe, Resûlün mübârek cemâlin nazar kıldı. Resûl ceddinün yüzine bakdı, tebessüm eyledi. Evvel nazar kim kıldı, Şeybe kıldı. Andan bagrına basdı, döne geldi. Emîne Hâtun eyitdi. Âdem zamâ-nından bu zamâna degin dünyâya gelenler, yine dün-yâdan gidenler kamusı bu cemâl hasretine geldiler, yine hasret gitdiler. Kısmetleri olmadı kim göreler, ammâ bu kısmet bize rûz oldı. Andan Şeybe eyitdi: Yâ Emîne, bu tıfla ne ad koyalum didi. Emîne Hâtun eyitdi: Yâ seyyîd sen yigrek bilürsin, amma ben gör-dügüm işitdigüm Muhammed diyü ziyâret iderlerdi. Bu üç gün kim yedi kat gök ferişteleri, sekiz uçmak hûrileri Muhammed bin Abdu'llâh diyü biribirine muş-tuladılar, ziyâret kıldılar. Ayruk ben bilmezem ne ad kim urursın anı sen bilürsin didi. Şeybe eydür: Ya

Emîne ne kim dünyâya Resûl geldi, alara kitâb münzel oldı, bu cemî'inden Muhammed bin Abdu'llâh zikr olundı. Ben dahı bu mevlûd gicesinde tagdan taşdan, kurudan, yaşdan, agaçdan, yaprakdan, dîvârdan, toprakdan eyle işitdüm kim Muhammed bin Abdu'llâh vücûda geldi diyü biribirine muştularlarıdı. Çün kim adı Muhammeddür, yine Muhammed olsun didi.

Emîne Hâtun ne kim mevlûd gicesinden ol deme degin acâyib ve garâyib görmişidi, cemî'ini Abdu'l-Muttalibe haber virdi ve Şeybe dahı gördügin, işitdügin Emîne Hâtuna haber virdi. Şeybe eyitdi: Yâ Emîne Hâtun yakîn bildük kim âhir zamân peygamberi Muhammed bin Abdu'llâh bu mevlûddür, hergiz buna gümânumuz yokdur. Ammâ ol mu'cizâtlar kim gördük, ol ilâhî sözler kim işitdük, zinhâr kimesneye haber virme. Zîrâ Kureyşün aklına bunun gibi sözler sıgmaz, yalan çıkarurlar didi. Andan Şeybe taşra çıkdı, yörüdi, evlâdına ashâbına bildürdi. Çün kim halâyık işitdiler erden avretden, yügrüşdiler. Her kim Emîne Hâtunun evine girdi, Resûl heybetinden üstine bir heybet oturdı. Edeb birle içerü girdi, yine edeb birle çıkdı ve her kim Resûl eline aldı, ziyâret kıldı, uçmak tabaklarınun kokusı ol kişiye sindi. Çün kim
82b evine vardı,/ ehline haber vire. Itır kokusından evinün içi toptolu oldı. Ehl-i beyti sordı kim bu görklü kokular

sana kandan diyü. Ol kişi eydür: Emîne Hâtun oglan togurmış, vardık anı ziyâret eyledük, anun tayyîb kokusıdur kim bize sindi didi.

Andan hâtun kişiler yügrüşdiler geldiler, ol cemâli, ol kemâli gördiler, hayrân kaldılar. Yedi güne degin yadun, bilişi gelmegi, gitmegi eksük olmadı ve halâyıkun sözi, kelecisi cemî'i Resûlün cemâli, kemâli, heybeti, salâbeti söziyidi. Abdu'l-Muttalibün hâtunları ve oglanları Emîne Hâtuna küsdi, eyitdiler: Revâ mıdur kim veledün Muhammed sünnetledün, sürmeledün, bize haber kılmadun didiler. Emîne Hâtun eydür: Beni Hâşim hâtunlarına mevlûd gicesi ne gördügin, ne işitdügin haber vir. Cemî'i gördügi kerâmetleri, mu'cizâtları kavm u karâyıba bildürdi.

Andan sonra Abdu'l-Muttalib toy kıldı, dügün eyledi. Hicâz vilâyetinde ne kim Arab kabîlesi varısa okudı, ulu da'vet eyledi, yedi gün cemî'i Arabı toyladı, andan sonra havâ kuşlarına dâne saçdı, yırtıcı cânâverlere tavar bogazladı, taglara, yazılara kemişdi. Arabu'l-Urabânun seyyidleri su'âl eylediler sordılar kim yâ seyyid-i Harâm katı mâl harc eyledün, velime azîm kıldun, bu yetîme inen izzet eyledün, nedendür didiler. Şeybe eyitdi. Ol yetîmliginden ötürü kim dahı benüm hâne- dânumda oglancuk yetîm kaldugı yokıdı, bu tıfl yetîm kaldugıçün, atasuz oldugıçün izzet eyledüm, anı

aziz gördüm didi. Bir sebebi dahı oldur kim ol nûr kim atadan ataya, oguldan ogula miras, alından alına nakl iderdi. Bu yetîm kalan oglanda intihâ kıldı, sâhib-i nûr bu yetîm oglandur didi.

83a . . .. Nesr: Andan Mekke seyyidleri Şeybetü'l-Hamddan sordılar. Yâ seyyid, ol mevlûd gicesi gördügün mu'cizâtlardan haber virgil, işidelüm didiler. Abdu'l-Muttalib mevlûd gicesi kendü gözi birle gördügin dahı Emîne Hâtundan kulagı birle işitdügin Mekke ulularına söyledi. İşidenler, ol meclisde hâzır olanlar kamusı hayrân kaldılar. Dükeli eyitdiler. Saddak sözüne yâ Şeybetü'l-Hamd didiler. Zîrâ bu mevlûdün vücûdı mübârek, tal'atı meymûn, kademi kutludur didiler. Hele bir kaç gün kim dünyâya yüz göster didi. Niçe dürlü rahmet nişânların kulavuz gösterdi. Kaht ve kızlık idi, yagmur yagmamışdı, hayvân ve insân kaht sebebinden kırılmışıdı. Henüz ol kutlu yüzin göstermedin düşmenümüz helâk oldı, alarun mâlı ni'meti bile bayıduk, ganî olduk. Çün kim mübârek vücûdı vücûda gelmedin böyle gördük. Çün dünyâya kadem basdı, ol giceden berü gökden rahmet indi, yagmur yagdı, yirden nebâtât bitdi dahı dört yanadan kârubân gelmege başladı, halk arasında ferâh ve şâzılık oldı. Bilmedük kim bu mübârek mevlûdün yüzi kutlu, kademi mübârekdür didiler. Andan meclis perâkende oldı, her biri kendü işine meşgûl oldı.

30a **Mu'cize-i Nutk-ı Cemel ve Hikâyet-i Âhû**[60]:

Ebû'l-Hasan-ı Bekrîden rivâyetdür kim çün Resûl Hazreti (SAV), Medîne şehrinden geldi, mukîm oldı. Çok mu'cizeler gösterdi. Risâletinün çavı âlemlere toldı. Ba'zı mu'cizâtlarından birisi dahı ol idi kim bir gün bir niçe ashâb birle mescidinde oturmışdı. İşiginden içerü bir ün geldi kim es-salâtu ve's-selâmu aleyke yâ Resûlallâh yâ Muhammedu agısnî yâ şefî'e'l-muznibîn[61]. Resûl Hazreti Aleyhi's-selâm bakdı, itdi. Yâ Ali bu ün kim taşradan gelür, zârılık âvâzıdur, mazlûm
30b ünidür. Lîkin hayvândur, âdem degül/dür. Gör bu sâmit, miskin dilsüz cânâverün şikâyeti nedür, niçün gelüpdür didi.

İmâm taşra geldi, gördi, mescidün öninde bir arucak deve çöküp durur. Açlıkdan inen za'îf olmış. Murtazâ ol devecükden sordı, itdi. Yâ mübârek bu hanîn âvâz senün midür, bu ünile kim selâm kıldun didi. Ol devecük dile geldi. Aliye karşu söyledi, itdi.

---

60 Millet Kütüphânesi, Şer'iyye Bölümü, Nu: 1287/2. Bu nüshada, Sîretü'n-Ne-bî'nin sadece bu bölümü bulunmaktadır. Krş. Süleymaniye Kütüphânesi Mahmûd Efendi Bölümü, Nu: 4301, C. 3-4.

61 *"Salât ve selâm üzerine olsun yâ Resulallâh, yâ Muhammed, yâ suçluların şefâatçisi yetiş".*

Na'am yâ Veliyyullâh, ben idüm kim Resûl Hazretine selâm kıldum didi. Murtazâ itdi. Ne hâcetün var, bana bildürgil, ben vireyim, Resûle anladayım didi. Devecik itdi. Maksûdum Resûl Hazretinün yüzin görmekdür. Ken-
131a dü hâlümi Resûl Hazretine bildürmekdür didi. Ali döndi, Resûl Hazretine bildürdi, itdi, Yâ Resûlallâh bir arucuk devecükdür. Hak Ta'âlâ dilinden mührin götürmiş, diler kim mübârek yüzünüzi göre, ne sözi varısa size söyleye didi. Derhâl Resûl Hazreti ashâb birle mescid işigine çıkdı.

Andan ol mübârek cânâver Resûl Hazretine karşu yine selâm virdi, itdi. Es-salâtu ve's-selâmu aleyke yâ Habîballâhi kadci'tü ileyke sallâllâhu aleyke[62]. Ben Ebû Mes'ûd-ı Sakafînün devesiyem. Ol Ebû Mes'ûd henüz müşrikdür, saneme tapar. anun katında çok güç götürdüm. Çün gücüm kalmadı, ayruk bana kuvvet yarı kılmaz. İlerü gibi agır yük götürüp ırak yola yük iltemez oldum. Ebû Mes'ûd benüm timârum ilerü gibi kılmaz oldı. Bir gün sefere varmakdan oturmaz dinlemez oldum. Dün
131b gün agır yük üstümde bunaldum düşdüm. Âbidleri beni katı dögdiler, incitdiler. Yine agır yük üstüme yükletdiler. Hem yine menzile degin getürdüm, götürdüm didi. Ebû Mes'ûd geldi, benüm üstüme bakdı, gördi kim

62 *"Sana geldim, Allâhın salâtı üzerine olsun".*

benüm hâlüm inen za'îf olmışdur, beni gözden saldı, itdi. Bunı irte bogazlan, ayruk bundan iş gelmez didi. Bu gice alaf virmediler. Resûlün mugîsun emînun[63] sıfatunuzdur dimişler. Meded eylemek sizün işünüzdür yâ Resûlallâh didi. Resûl öninde çökdi, boyuncagın uzatdı, itdi. Sana kurbân olayım didi. Resûl Hazretinün özi göynidi. Göz, yaşıla toldı, eytdi. Yârânlar, turun ol Ebû Mes'ûdun evine varalum, göre anun sözi kelecisi
a nedür/didi. Ashâb bilürlerdi kim Resûl Hazreti bir hayf işitse, bir mazlûm hâli baksa idi özi göynüp kendüden gideridi. Yâ gözleri yaş tolardı, bilürlerdi kim ol gün bir hikâyet olısardur. Epsem dururlardı, hükmine mahkûm olurlardı. Zirâ kim Resûlün huyın bilürlerdi. Ne kim emr itse, buyruk eylese sem'an ve tâ'aten dirlerdi.

Andan Resûl Hazreti ol devecüge işâret eyledi. Ya'nî vargıl, otlagıl didi. Devecük durdı, gitdi. Andan Hazret-i Risâlet cemî ashâbla Ebû Mes'ûd evine yöridiler. Çün işigine yakın geldiler. Resûl Hazreti kendüzi ilerü yöridi, kapusın kahdı. Bir kara kırnak çıkdı, Resûl Hazretin gördi, itdi. Yâ sabîha'l-vechi yâ behiyya'l manzari[64], niye geldün bana bildürgil gireyim,

63 *"Elçi, yardımcı ve güvenilirdir".*

64 *"Ey yüzü sabah gibi aydınlık olan, ey görünüşü güzel, alımlı".*

132b seyyidüme ideyim didi. Resûl itdi. Sen hocana itgil
kim Muhammed bin Abdu'llâh sini okır digil didi.
Kırnak içerü girdi, hocasına söyledi, itdi. Yâ mevlâyâ,
Muhammed bin Abdu'llâh kapuya gelmiş seni okır
didi. Ebû Mes'ûd itdi. Acâyib hikâyetdür didi. Yâ
benden azîm şikâyet vardur. Zîrâ kendünün hıdmet
idici hâdimleri çohdur. Birisini virbiye idi yâ virbiyüp
beni okımadı, kendü özi geldi didi. Katı mütefekkir
oldı, durdı, çıkdı. Gördi, Resûl Hazreti bir bedr ay
gibi ashâb çevresinde yulduzlar gibi durur. Ebû Mes'ûd
hâcil oldı. Hâssa nübüvvet heybetinden gönline korhu
133a toldı. Andan ditremek dutdı. İlerü yöridi. Andan hıdmet
eyledi, itdi. Yâ Ebe'l-Kâsım merhaben bike ve bimen
ma'âke[65], ne hâcetün var, buyrugun yire getüreyim
didi. Resûl Hazreti itdi. Yâ Ebâ Mes'ûd, senün deve-
leründen bir devecük karımış kim arıklamış, agır yük
yükletmişsin, gelüriken düşmiş. Gice yim virmemişsin.
Siz dahl itmişsiz, irte anı bogazlayalum, yirine ayruk
deve alalum dimişsiz.

Ebû Mes'ûd, Resûl Hazretinden bu sözleri dinledi, itdi. Yâ Muhammed, bu sözleri devem maslahatıçün kendi hıdmetkârlarıma söyledüm. Sana kim haber virdi didi. Resûl Hazreti itdi. Ol devecük kendüzi geldi.

65 *"Sana ve seninle olanlara merhabâ".*

Kendü dili birle şikâyet eyledi, didi. Ebû Mes'ûd itdi.
b Deve âdem gibi söyler mi didi. Resûl itdi. Ol Cabbâr-ı
âlem kim dilsüzlere dil virür, söyledür. Anun dahı
dilinden mührin götürdi, söyletdi. Kendü hâlin bana
haber virdi didi. Ebû Mes'ûd eydür. Yâ Muhammed,
dut kim deve benden şikâyet eyledi, kendü hâlini arz
eyledi. Âhir benüm mâlumdur, sana ne ta'alluk didi.
Resûl Hazreti eytdi. Allâh Ta'âlâ beni halâyık üzerine
hâkim virbidi, âdil virbidi, cemî' mahlûkâta rahmet
virbidi kim mazlumların hakkını zâlimlerden alam didi.
Ebû Mes'ûd itdi. Yâ Muhammed eydürsin kim bu
sözleri bana devem söyledi dirsen. Eger şöyle olursa
kim benüm devem benüm katumda âdem gibi söyleye.
a Bu ahvâlleri kim ben ta'allukuma söyledüm. Gele be-
nüm katumda dahı şerh ide, ben sana îmân getürem,
başumı, mâlumı dînün yolına terk eyleyem, yitürem
didi. Resûl Hazreti itdi. Eylese yöriyelüm, taşra, yazıya
çıkalum, ol devecügi bulalum. Niçe kim benüm ka-
tumda söyledi, senün katında dahı söylesün didi.

Resûl Hazreti Ebû Mes'ûd birle ve sahâbeler birle yöridiler, yazıya çıkdılar. Yazı içinde bir Arab çadırı kurmış gördiler. Bir yanında ol çadırun ileyinde bir niçe deve çökmiş, bir yanında bir geyicük baglu. Çün Resûl Hazreti cemâ'ati birle ol Arab çadırına yakın geldiler, ol geyicük Resûl Hazretinün kokusın aldı. Ol

yatdugı yirden duru geldi. Hak Ta'âlâ ol geyicege dil verdi, söze geldi. Fasîh Arab dili birle Resûlallâha selâm virdi, itdi. Es-selâmu aleyke yâ seyyide'l-evvelîn ve'l-âhirîn. İy mededsizlere meded idici, iy çâresizlere
134b çâre eyleyici, bana meded eylegil didi. Resûl Hazreti itdi. Ne hâcetün vardur, şikâyetün kimdendür, didi. Ol geyicek itdi. İki veledcügüm vardur, anları emzürirdüm. Açdum, durdum otlamaga, yöridüm, yazı içinde otlayu dururken oglancuklarumdan ırak düşdüm. Bu çadır issi Arabun duzagına düşdüm. Bugün dört gündür kim giriftâram, kuzıcaklarumdan ayruyam. Bu kişi beni ne bogazlar, ne âzâd eyler. Şöyle hasret birle ser-gerdân kalmışam didi.

Çün ol geyicek sözin tamâm kıldı, ol haymenün
135a içinden bir hatun kişi çıkdı. Resûlün mübârek cemâline karşu barmak götürdi. Îmân getürdi, müsülmân oldı. Resûl itdi, makbûl, mebrûr olsun inşa'allâh didi. Andan itdi. Yâ câriye, bu hayme kimündür didi. Ol hâtun kişi itdi. Yâ Resûlallâh, bir kâfir Arabdur, Mekke şehrinden gelmişdi, mevsim vaktında mu'âmele eylerdi. Beni dahı ol bâzârda satun aldı. Bu Arab hod Arab diyârında bir adlu sanlu kişi imiş. Çok harâmîlık eylemiş, çok kanlar dökmiş. Çün ol illerde erlik birle ma'rûf olmışımış. Mekke kâfirleri bu Arabı katlarına iltdiler, toyladılar. Andan kendüye söylediler, itdiler. Sana bin

135b miskal altun virelüm, vargıl, Medine şehrinde Muhammed bin Abdu'llâhı öldürgil, didiler. Bu Arabı ücrete dutdılar. Kasduna virbidiler. Bu gün üç gündür kim bu yazıya konupdur. Senün talebündedür, seni gözedür. Kasdı oldur kim her yirde seni bulursa amân virmeye, öldüre.

Sahâbeler durur, bu keleciyi dinlerler. Gördiler kim ol Arab yazı içinden çıka geldi. Gördi kim bir cemâ'at haymesinün ileyinde dururlar. Kendü kırnagı çıkup durur. Anlarunla keleci eyler. İleri yöridi, çagırdı, itdi. Yâ kavm, ne kişilersiz kim benüm haymem çevresinde ne istersiz, niçün durursız didi. Resûl Hazreti cevâb virdi, itdi. Ene seyyidü veledi âdeme hâtemün-nebiyyîn Muhammed bin Abdu'llâh bin Abdi'l-Muttalibi[66] benem. Arab geldi, itdi. Yâ Muhammed, ben seni
136a isteyü dururdum, zihi kim genez buldum didi. Resûl itdi. Hele evvel bir hâcetüm vardur. Ol hâcetümi yirine getür, andan ne dilersen idesin, didi. Arab itdi. Ne hâcetün vardur, benden dilegil. Resûl itdi. İşbu geyicügi bize bagışlagıl. Arab eydür. Cemî' cânâverler benüm olursa, birisinün derisinden sana bir kıl bagışlamayam didi.

---

66 *"Ben, âdem oğullarının seyyidi, peygamberlerin sonuncusu Muhammed bin Abdu'llâh bin Abdu'l-Muttalibim.".*

Andan ol geyicük yine dile geldi, söyledi, itdi. Yâ Resûlallâh, eger bu Arab beni sana bagışlamazsa sen bana zâmin olgıl, varayum, bir gez dahı veledcügümi göreyim, bir nevbet dahı emzüreyim didi. Ol Arab gördi kim ol hayvân cânâvercük âdem gibi fasîh keleci söyler. Arabun üstine heybet düşdi. Resûl Hazreti döndi. Araba bakdı. Gördi kim Arabun dili baglandı, aklı serâsime oldı, Resûl itdi. Yâ Arab ben ol
136b geyicege zâmin olayım anı bagından şeşgil, varsun veledcüklerini emzürsün, yine gelsün, didi. Arab itdi. Yâ Muhammed, ya'nî bir cânâver kurtılıcak, yazıya gidicek yine döner gelür mi, didi. Resûl itdi. Na'am ben zâmin oluram, didi. Yine gelmegine boyın dutaram didi. Arab ilerü yöridi. Ol geyicek kuş gibi yügürdi gitdi. Kuzıcaklarına irişdi. Allâh Ta'âlâ ol kuzıcaklarına dahı âdem dili gibi dil virdi. Anlar dahı analarından sordılar kim kanda varmışıdun kim bu dört gün bizüm katumuza gelmedün, didiler. Ol geyicek dahı kuzıcaklarına söze geldi. Başına gelmişin bir bir haber virdi,
137a itdi. Allâhun Resûli bana zâmin olupdur didi ki sizi emzürem, yine tîz dönem, varam didi. Ol kuzıcaglar itdiler. Senün südün bize harâm olsun didiler. Anaları itdi. Ne sebebden südüm harâm idersiz didi, itdiler. Zîrâ Seyyidü'l-mürselîn bizden ötrü bir kâfir Arab zâmin alup durur. Bunca dîn ulularıı birle ayagın durup

durur didiler. Biz senün südün emmezüz. Yine Resûl Hazretine yitiş, anı zâminlıkdan halâs eylegil didiler. Ol geyicek yine döndi, şol katı yaydan ok çıkar gibi yügürdi, yitişdi.

Henüz Resûl Hazreti ayagın durumışıdı. Sahâbeler birle ol iki müşrik arbedeci gözedürleridi. Allâhun Resûli, Hazreti Tanrınun vahdâniyyetinden haber virürdi. Îmân, islâm kelecisine meşgûl idi. Gördiler kim
137b yazı içinden ol geyicek çıka geldi. Ol baglandugı yire yitişdi. Ol haymenün yanında durdı. Resûl Hazreti itdi. Yâ mübârek cânâver, ne tîz geldün didi. İtdi, yâ Resûlallâh, vardum kuzıcaklarumı buldum. Ol kâdir kim bana dil virdi, âdem gibi söyletdi, kuzıcaklaruma dahı dil virdi. Olar dahı söylediler benden hâlümi sordılar. Ben dahı bana gelen, vâkı'ayı haber virdüm. Kuzıcaklarum işitdiler kim Allâhun resûli zâmin olup durur. Benüm südümi kendülere harâm kıldılar, itdiler. Çün Allâh resûli bizüm içün bir müşrik katında kalupdur. Nice müsülmânlar biledür. Eyle olsa senün südün bize harâmdur, tîz vargıl, va'deni yire getürgil didiler. Çün kuzıcaklarum emmediler. Ben dahı eglen-
138a medüm, yine döndüm didi, dahı epsem oldı, durdı. Andan Resûl Hazreti Araba bakdı, itdi. Yâ Arab, ne dirsen didi. Arab itdi. Câe'l-Hakku ve zahaka'l-bâtilü[67] ve ene eş-

67 *"Hak geldi ve bâtıl kayboldu".*

hedü en lâ ilâhe illa'l-lâhu vahdehu lâ şerîke lehü ve eşhedü enneke Muhammeden abduhu ve resûluhu didi. Sıdk ile müsülmân oldı, îmân getürdi, itdi. Yâ Resûlallâh senün nûrun hürmetiçün kim vilâyetüme varmagum kalmadı. İllâ senün hıdmetinde durmak senün risâletün inkâr idenün boynını urmak didi.

Andan ilerü geldi. ol geyicigi iki gözinden öpdi, itdi. Bu Resûlün risâleti hürmetiçün senün kerâmetün dahı av avlamayam didi. Ol cânâveri âzâd eyledi. Andan Resûl Hazreti ol deve issi Araba döndi, itdi.
138b Yâ Sakafî bu gördigün mu'cizât sana yiter mi yohsa dahı gerek mi didi. Deve issi itdi. Na'am, dilerem kim benüm devemden dahı söz işidem didi. Resûl itdi. Gelün, deve katına varalum didi. Çün devecüge yakın geldiler. Ol devecük otlagından Resûlün kokusın aldı, yüz dutdı, karşu geldi. Fasîh dili birle Resûl Hazretine selâm virdi, itdi. Es-salâtu ve's-selâmu aleyke yâ rahmeten li'l-âlemîn, yâ şefî'e'l-muznibîn bana şefâ'at kılgıl, sâhibümden beni dahı dilegil kim beni bogazlamaya didi. Ebû Mes'ûd deveden fasîh keleci dinledi. Resûlün ayagına düşdi. Şahâdet arz eyledi. Müsülmân oldı, ol devecügi âzâd kıldı.

Râvîler eydür. Ol devecük yazılarda otlardı ve

vaktehâ gelürdi. Resûlün mescidi kapusında çökeridi. Resûl Hazretinün kokusın koklarıdı, mübârek cemâline karşu bakarıdı, gine otlagına gideridi. Tâ ol güne degin
139a kim Resûl Hazreti dünyâdan nakl itdi, ol devecük geldi, Resûlün işiginde çökdi. Gözlerinden yaş dökdi. Ol kadar dökdi yaşını kim ol kapuda cân virdi. Kendüzini Resûl yolına kurbân eyledi. Biz yine söz eveline geldük. Çün Ebû Mes'ûd dahı müsülmân oldı. Hâzır olan sahâbeler ol iki cânâverün hâline hayran, sırrına ser-gerdân kalmışlarıdı.

FÜTÛHU'Ş-ŞÂM'dan[68]

1b .... Bu cemî'si şöyle rivâyet itdiler kim bu fütûh-ı Şâm sözini sıhhate irişdürdiler. Kaçan Allâhu Ta'âlâ Resûli kabz olup Hak civârına kavuşıçak Ebû Bekr-i Sıddîk halife oldı. Müsülmânlar cemî'si sem'an ve tâ'aten didiler, ana uydılar. Bir bölük Arab baş çekdiler, mürted oldılar. Sıddîkun emrine
2a muhâlefet itdiler. Allâhu Ta'âlâ müsülmânlara feth ü nusret virdi. Ol mürted olan Arabun ba'zısını katl itdiler. Ba'zısı istigfâr kılup tevbe eylediler. Müsülmânlar, memleket refâhiyyet buldılar, emn ü emân içinde kaldılar. Muhâlefet ider kimesne kalmadı. Cemî' Muhammed dînine ve şerî'ata münkâd oldılar.

Andan sonra Ebû Bekr dâyim Resûl câmi'ine gelürdi. Ekâbir-i islâm anda cem olurlardı. Ebû Bekr minbere çıkup Hak Ta'âlânun vahdâniyyetinden haber virürdi dahı dönerdi. Resûl Hazretinün mübârek rûhına salavat getürürdi, kabrine selâm virürdi. Müsülmânlara nasîhat iderdi dahı gazâ kılanlarun sevâbın söylerdi,

68 Süleymaniye Kütüphânesi. Ayasofya Bölümü, Nu: 3328. Metinde, Millet Kütüphanesi Ali Emirî Efendi Bölümü Nu: 434'de kayıtlı, nüshadan faydalanılarak bazı düzeltmeler yapılmıştır.

şehîdlik mertebesin şerh eylerdi.

Andan sonra bir gün eyitdi. Yâ muhâcir ve'lensâr rahimekümu'llâhü size ma'lûmdur ki Allâhu Ta'âlânun Resûli nakl itdügi günlerde çokluk leşker cem' idüp dururdı. Şâmı feth itmek isterdi. Pes Hak Ta'âlâdan hastalık yetişdi, za'îf oldı. Çün kendünün za'fın bildi, Üsâme bin Zeydi çeriye baş dikdi. Becid dutup giderdi. Tâ müsülmânlar Şâm tarafına bir göç göçdiler.

Andan sonra Hazreti Risâlet hasta olıcak yine döndiler geldiler. İmdi bihamdi'llâh ki uş müsülmânlık emn ü emân içindedür. Arab kavmından kimse muhâlefet ider yok. Ben dilerem ki müsülmânlık çerisini cem'idem, Rûma gönderem, imdi siz dahı iy ulular yâ muhâcirîn ve'l-ensâr ne dirsiz, ne buyurursız didi. Andan yir yir ulular eyitdiler. Ya Halîfe-i Resûlu'llâh söz senündür, buyruk, senün buyrugundur. Bizden sana itâ'atdür didiler. Pes Sıddîkun râyın cemî' ashâb begendi, Çün Ebû Bekr anlarun sözin işitdi, du'â kıldı. Müsülmânlıklarına
2b tahsîn kıldı, minberden aşaga indi, buyurdı. Yazıcılar geldiler, Yemen beglerine, Humeyre Arabınun ulularına dahı San'a vilâyetinün seyyidlerine bitiler yazdılar.

........Ol Humeyr Arabınun biş ulusı varıdı. Evvelinün adı Harîs bin Adî Kilâl ikinci Na'îm bin Adî Kilâl idi. Üçünci Nua'mân idi ki ana zî-Ru'aym

dirlerdi. Dördüncisinün adı Mugâfir idi. Beşincisinün adı Dur'a idi, Zü'l-Yezen dirlerdi. Bu biş begdi kim Resûl Hazretine gelüp îman getürmişlerdi. Sıdkıla müsülmân olmışlardı, sıdkıla ve gönül ile bey'at kılmışlardı. Resûl Hazreti Mu'âz bin Cebeli'l-Ensârı ol ulular birle göndermişidi. Tâ ki vara anlara dîn şerâitin göstere. Anlarun içinde kadı ola, ol yeni müsülmânlara şerî'at ögrede, Kur'ân okıda, anlardan zekât mâlın cem'ide, alup Medîneye viribiye. Pes Mu'âz bin Cebel üç yıl kadarı artuk eksük Humeyre Arabınun içinde oldı ki Resûl Hazreti vefat idicek anda bulınmadı. Çünki Ebû Bekr biti yazdı. Humeyre Arabınun ulularına viribimek diledi.

3a Resûl Hazretinün bir ulu sahâbesi varıdı. Ana, Enes bin Mâlik dirler idi. Anı katına okudı eyitdi. Ya sahâbe-i Resûlu'llâh dilerem ki seni Yemen beglerine viribiyem, ol dîni dürüst cemâ'ate varasın, ol i'tikâdı muhkem begler birle söyleşesin, bunları gazâ kılmaga okuyasın. Cümlesi yaragıla geleler ehl-i ayâlleri ve evlâdları bile. Çün ol bitiyi Enes bin Mâlik eline virdi, eyitdi. Her ne vilâyete biti yazmak dilesenüz bu bitinün sûretin yazalar, viribiyeler didi. Andan Enes yol yaragın eyledi. Hayme ve bârigâh bile götürdi. İslâm sancagın götürüp revâne oldı. Her yire kim irerdi, karşu çıkarlardı, kondururlardı, hızmetler eylerlerdi, yine hoş gön-

derürlerdi. Söz çok Yemen mülkine yetişdi, Humeyre Arabına kavuşdılar. Harîs İbn-i Adî Kilâliye haber oldı ki Resûl Hazretinün sahâbesi Enes bin Mâlik geldi, didiler. Çün Harîs işitdi. Ulu seyyidler birle atlandı, karşu çıkdı, geldiler, görüşdiler, önine düşüp getürüp kondurdılar. Uluları gelür, Enes katına dirildiler geldiler, Enesün hizmetinde durdılar. Çün dükeli âdâb ve erkânı tamâm oldı. Enes Ebû Bekrün bitisin çıkardı. Anlarun katına okudılar, mazmûnın bildiler, sem'an ve tâ'at (en) didiler. Çün ol gazâ haberin işitdiler, şâz oldılar. Pes Harîs buyurdı. Ol bitiye baka bitiler yazdılar, çevre illere virdiler. Andan Enes halâyıka günde iki kez va'z eydürdi. Halkı gazâya ve dîne râgıb eylerdi.

3b ....Çün Enes bin Mâlik dîn içün gâza idenlerün ve Hak Tâ'âlanun rızâsı yolında olanlarun şerhin eyledi. Çün kim halâyık anı işitdiler, şâz oldılar. Andan Humeyre begleri Enesi göndermek ardınca oldılar. Ebû Bekrün bitisine cevâb yazdılar. Enes bin Mâlike eyitdiler. Yâ sahâbe-i Resûlu'llâh siz yine kerem idün, halîfe katına varun, müsülmânlık çerisinden gelür diyü haber virün dahı bize muntazır olunuz. Bir görünüz kim Yemen çerisi nice gelür, hızmetünüze varur didiler. Enes, Medîneye geldi, ol bitiler cevâbın Ebû Bekre getürdi. Ebû Bekr okıyup şâzmân oldı. Ol gelen kavma

muntazır oldılar. Ol yanadan Humeyre begleri dahı
4a illerinde münâdi kıldılar. Arab diyârına çeriler bırak-
dılar kim mâl tavar, ogul kız, ehl-i ayâl birle abîd birle
hep dirilsünler didiler. Çün kim ol halâyık anı işidüp
şâz oldılar, cân u gönül birle cem' oldılar. Her ne
kadar kim leşker cem' oldı.

Humeyre Arabınun haylarından Harîs bin Adî beg-
ler ile ittifak itdi. Bir asıl kişi kim melikler aslından
iyi key yüreklü erdi. Adına Zü'l-Kelâ Humeyre dirlerdi.
Pes vardılar, ol Humeyre-i Arab üzerine anı ulu kıldılar.
Andan sonra Beni Müdlic Arabınun çerisin dirdiler,
revâne oldılar. Anlar dahı kulavuz kodılar, anun adına
Kays bin Hubeyre-i Murâdî dirlerdi. Bahadur kişi idi
hem şecâ'at birle ad çıkarmışıdı. Çün bu iki cem'-i
kesire birle Medîne şehrine yüz dutdılar. On bin harb
darb issi atluyıla yöridiler. Ol Humeyre kavmı Zü'l-
Kelâ Medîneye geldi. Ol haber Medîne kavmına ye-
tişdi, buyurdı Ebû Bekr, ol gelen halka karşu çıkdılar,
kendüsi ekâbir-i islâm birle evvel Ömer ibnü'l-Hattâb
ve Osman bin Affân, İmâm-ı şâh-ı merdân Ali ve
Abbâs ibn-i Abdu'l-Muttalib, Sa'd ve Sa'îd, Zübeyr
bin Avvâm, Talha ibn-i Abdu'llâh, Abdu'r-rahman bin
Avf, Ebû Ubeyde, Amirî ibn-i Cerrâh. Bu yana ensâr
ulularından Sa'd bin İbâdi Üseyd bin Zuheyr, Mu'âb
bin Cebel, Ebû Eyyûb Ensârî, Ka'b bin Mâlik Hassan

ibn-i Sâbit Rızvanu'llâhi aleyhim ecmaîn. Pes Sıddîk
bu sahâbe-i kibâr birle karşu çıkdı. O yanadan Zü'l-
Kelâ Humeyreyi dahı buyurdı. Avret oglan çeri arasında
4b seçilüp taşra çıkdılar. Dahı buyurdı, her birisi tonlar
geydiler, silahların âraste kıldılar, koşunların düzdiler,
Resûl ashâbına karşu yöridiler. Dilediler kim atlarından
aşaga ineler. Ebû Bekr komadı, geldiler görişdiler.

Andan Ebû Bekr Zü'l-Kelâ'a tatlu keleciler ey-
ledi. Merhabâ kıldı. Birazdan gördiler ki leşker ardınca
mâlları, tavarları, rûzları, avretleri ve oglanları hep
geldiler. Pes Ebû Bekr anları gördi, katı şâz oldı. Andan
imâm Aliye eyitdi, Yâ Ebe'l-Hasan Resûl Hazreti bu-
yurmışıdı kim ol vakt kim Yemen çerisi ev bark ve
ogul kızla ve tavar rûzıla gazâya çıkalar. Ol vakt bilesin
islâm dîni kuvvet tutısar, fütûhlar feth olısar, iller ve
iklîmler açılısar didi. Andan imâm eyitdi. Belî ya Halî-
fe-i Resûlu'llâh didi. Hem ben dahı Resûl Hazretinden
eyle işitdüm didi. Andan sonra buyurdı ol gelen gâzi-
lere yurd gösterdiler, anları kondurdılar. Andan sonra
Beni Müdlic kavmı yetişdiler. Ebû Bekr anlara dahı
ta'zim birle karşu çıkdı, izzetile getürdi, kondurdı.

Beni Tâ'i-i Arabî kim Hâtem Tây didükleri oldur.
Bir cömerd kişiyidi kim ol kabîlede kopmışdı. Anun
oglı Ali bin Hâtem, Resûl Hazretinün ulu sahâbesiydi.
Ol Beni Tây Arabına dahı Ebû Bekr buyurdı, bir biti

yazdılar. Gazâya da'vet itdiler. Çün kim ol mektûb anlara yetişdi, râzı oldılar, gazâ kılmaga taleb itdiler, küffârla uruşmaga râgıb oldılar. Anlarun bir dahı ulularıvarıdı. Adına Câbir bin Sa'îdü't-Tây dirlerdi. Ol Câbir bin Sa'îd didügümüz bir kişiydi kim Resûl Hazreti Aleyhi's- selâm ashâbı içinde güzideydi. Tây kabile-
5a sinden üç bin kişi cem idüp ev barkıla aldı geldi. Anları dahı getürüp kondurdılar. Andan sonra Devs kabîlesinün kavmı cemâ'atıla geldiler. Bu Devs Arabınun kavmı gayet şecâ'atlü kavm idi. Begleri adı, Cündüb bin Ömer idi. Bahadurlugıla adı meşhûr idi.

Resûl Hazretinün bir ulu sahâbesi varıdı. Adına Ebû Hüreyre dirlerdi (RA). Ebû Hüreyre, Devs kabilesinden Resûl Hazreti vefâtından sonra sıla-i rahm itmege gitmişdi. Ol kavmıla geldi. Ebû Bekr dahı ashâbıla karşu çıkdı. Önlerince Ebû Hüreyre silâhıla belinile geldiler görişdiler. Sıddîk Ebû Hüreyre birle görişicek silâh kuşandugına biraz tebessüm itdi, eyitdi. Yâ Ebâ Hüreyre kançaru azm itdün. Eyitdi. Halîfe-i Resûl ile gazâya giderem, hem Şâmun yemişinden yemege giderem didi. Anlar dahı kondılar. Andan sonra Abas kabîlesinün gâzileri geldiler, anlara pîşrev olan Meysere bin Maşrıku'l Abas idi. Bunun erligi dîn yolında çok anılısardur. Hem Arab diyârında ma'rûf kişi idi. Anları dahı kondurdılar. Andan sonra kenârına A-

rabî geldi. Ol dahı Urundu(?) kavım birle geldiler. Ulularına Fihri bin Eslem dirleridi. Çün bu altı bölük kavm ki geldiler, hisâb kıldılar ki yigirmi biş bin uruş eri varıdı. İçinde her birinün mâlı, tavarı, ehl-i ayâl bile geldiler. Pes cümle Arab diyârına velvele düşdi. Melikler kulagına bu haber yetişdi ki Resûl Hazretinün halîfesi Ebû Bekr Sıddîk (RA) bu kadar leşker cem
5b eylemiş Şâm feth itmege giderem diyü. Ol illere gulgule düşdi. Şâmun Nasrânî Arablarından ticârete Mekkeye gelmişler idi ve Medîneye dahı gelmişlerdi. Şâm kumaşından çokluk getürmişlerdi. Çün ehl-i islâmun bunun gibi hareketin gördiler yine dönüp Şâma gitdiler. Her ne yöreye kim geldiler, bu hâlden haber virdiler. Tamâmet Şâm vilâyetine ürkü ve korku bırakdılar.

Pes Basra şehrinün bir tarîki varıdı. Adına Rumas dirlerdi. Key katı bilgülü eridi, okutucı, yazıcı kişi idi. Münzel kitâblarda mütâla'a kılmışıdı dahı tevârih çok okumışıdı. Resûl ashâbı gelüp Şâmı feth idecegin bilmişidi. Tîz melik Kaysere bir biti yazdı. Hikâyet neyidügin bildürdi. Çün bu haber Kaysere geldi. Medîne şehrinün peygamberi kim Muhammed ibn-i Abdu'llâhdur, anun yerine oturan halîfesi leşker cem' itmiş, katı dirnek itmiş, niyyeti olmış kim Rûma gele ve bizi kendü dînine da'vet eyleye. Kaçan râzı olmasavuz bizi öldüre. Başumuzı ve cânumuzı ala. Oglumuzı ve kı-

zumuzı esîr ideler. İmdi anlar cem olmışlar. Bellüdür kim ne kadardur anı işitdüm, pâdişâha bildürdüm gâfil olmasun meliklerden diyü. Şursun mülkinün kaydın yisün didi. Çün bu sözi Kayser işitdi, dört yana beglerden dahı bitiler geldi, hâl nedügin bildi. Kayser ol vaktın Antâkiyyeyi taht idinmişidi. Dârü'l-Ka-yâsıra Antâkiyye olmışıdı. Pes Kayser beglerin, ulularını dirşürdi meşverete oturdılar. Andan Kayser baş getürdi, eyitdi. İy Mesîh dîninün farsîleri ve beglerin ve kayserlerin bu devlet tagayyurlugından bu memleket in-
6a tikâlinden bu zikr-i asâkirden ki uş cem' olmışlardur gelür hîç haberünüz var mıdur didi. Andan ol melikler ve ulular ve müdebbirler dile geldiler, eyitdiler. Yâ meliki'z zamân sen cihân mülkinün pâdişâ-hısın. Buyur işidelüm. Her ne buyurursan biz anı idelüm. Tâ ki ol müşkil iş hall ola didiler. Andan Kayser söze geldi. Fikr dilile bir acâyip söz söyledi, eyitdi. Ne acâyip işdür dünyânun avârızı dürlü dürlüdür. Bu memleket dünyevî bir kişide durmaz. Bu devlet bir kişiden bir kişiye intikâl eyler. Vakt olur ki memleket çekişürler, güremiş deve gibi birbirinün önine çökerler. Allâhu Ta'âlânun dilegi kimün ile ise mülk ana musahhar olur. Gâh olur ki sâhib-i da'vet peygamber zâhir olur. İmdi vakt iktizâsı anı tekâza kıldı. Bir sâhib-i Kur'ân cihâna musallat ola, anun heybet-i salâbeti magribe şarka tola

hem ol sâhib-i Kur'ân sâhib-i hüccet ola. Hüccetin ilerü ilde da'vi-i nübüvvet ide, hem sâhib-i seyf ola ve dahı hülâsaten Beni Âdem ola, anun şevketi âli ola. Cemî' münzel kitâblarda şöyle haber gelüp durur ki eger ön eger son anun çâh-ı mu'teber olupdur. Ammâ ol haberler ki virmişlerdi, bellü bilenler ol bilenlere bildürmişlerdi ki sâhib-i da'vet ola, uş ol bu Muhammed bin Abdu'llâhdur ki Mekkede zuhûra geldi. Arab diyârın musahhar itdi hem da'vi-i nübüvvet itdi. Sözin kılıcıla ilerü iletdi. Andan sonra kendüye îmân getürenler ittifâk ideler, anun sünneti yolına gideler. Anun
6b hükmini magribe maşrıka ileteler. Bu cemî' münzel kitâblarda anılmışdur dahı bellü bilenler bu sâhib-i Kur'ânun sırrın ve seyrin bilmişlerdi didi.

Andan sonra İncil ilminün âlimleri ve kasisleri, ulu ruhbânları Kayserün sözine cevâb virdiler. Yâ meliki'z-zamân ol peygamber ki âhir zamânda zuhûra geliserdür İsa Peygamber beşâret itmişdür. Anun sıfâtını İncil kitâbında bildürmişdür. Size neden ma'lûm oldı kim ol peygamber bu Muhammed ibn-i Abdu'llâhdur didiler. Kayser ol kişiye cevâb virür. Şi'r:

Eydür iy akl-ı mükedder kavm siz

Ne sebebden böyle nâdânsız aceb

Nişe nâkıs oldı aklunuz kamu

Kendü fehmünüz bilünüz oldı çep
Ol sebebden mülke irişür zevâl
Mülkümüze mâlik olısar Arab
Tagyîr olmayınca kulun niyyeti
Bir kulı hiç kahr kılmadı Çalap
İlme lâyık akl (u) fehm (ü) fikr yok
Rütbete lâyık gerek ehl-i rüteb
Dîni dünyânuza âlet itdünüz
Dünyâ seven âhiret itmez taleb
Mâliki mülkinden ayıran nedür
Akl u ilmi, ol işe olur sebeb
Dükelünüz gaflet içinde kalup
İşde milki elden, alısar seleb
Gönlünüzün kör oldugını görün
Kim güneşi istemezsiz illâ şeb
Ancılayın bir ulu peygamberi
Ol degüldür diyisersiz şimdi hep
Ol nişânlar kim didiler hakkına
Kangısını bize göstermedi Rab

Ayı gökde iki şakk itmedi mi
Arşa agup olmadı mı müntahab
7a Dînini kılıcı birle bildürüp
Çok vilâyet feth idüp kıldı harâb
Hem şecâ'atile seyfin seyl idüp
Heybetinden oldı dünyâ muztarib
İlm ü hilmin sabr(u) şükrin gördiler
Bildiler kim çâre oldur muktarib
İşde ashâbı sonında cem' olup
Dünyeyi dutar degül Şâm u Haleb
Heybet odın yandurısarlar bular
Biz oluruz ol oda yanan hatab
Uruşun aslın bular anlayısar
Sanmanuz bilmez kavumdur Hak Çalap
Ben anun vasfın kaçan idebilem
Anun içün otururam beste-leb

Nesr: Çün kim Kayser bu cevâbı bunlara virdi. Ol cemâ'at kim anda hâzır olmışlardı. Dükeli bu keleciyi işidüp acebe kaldılar.

7b ...... Çün biz bu yana müsülmânlık çerisi hikâyetine gelelüm. Çün kim Ebû Bekr müsülmânlık çerisin cem' eyledi. Şâm feth itmege yarag eyledi. Ekser halk, ehl-i ayâli birle gelmişleridi. Ana dutmışlar idi kim Şâm vilâyetini karanulıkdan açalar. Bâki ömürlerin ol illerde geçüreler. Çün bir kaç gün eglendiler. Alîkların ve yarakların tamâm kıldılar. Pes ulular bir yere geldiler. Dirilüp Ebû Bekr katına cem' oldılar. Meşveret
8a itmege oturdılar. Evvel kim söyledi. Yemen Arabından Murâd kabîlesinden Kays bin Hübeyre-i Murâdîdi, ol eyitdi. Yâ halîfe-i Resûlu'llâh kutlu buyrugun müsülmânlık vilâyetine çün kim yetişdi. Yemen begleri Humeyre Arabınun ulaları bitüni okıdılar, buyrugunı dutdılar. Gazâ kılmaga okumışsın, Şâm vilâyetini feth itmege gelünüz dimişsin, cemî' ulular begler anı işidüp sem'an ve tâ'aten didiler. Andan cân ve gönül birle müsülmânlık çerisine baş kıldılar. Ammâ yâ emir bu galebe kim cem' olduk tavarumuza alîk ve halâyıkumuza ulûfe eksükdür. Medîne şehri vilâyeti bilürsiz kıtılık vilâyetidür. İmdi ol gönderecek yire bizi gönder didiler yâhûd yine destûr virgil yirümüze gidelüm didiler. Andan Ebû Bekr baş kaldurdı, eyitdi. Yâ Yemen ulular müsülmânlık leşkerinün mukaddemleri ben sizi egledügümün sebebi oldur kim dahı girüden gelen kavmınuz gele, size irişe. Çün siz eyle dilersiz, ben dahı

sizi göndereyin didi. Pes Resûl Hazretinün mescidinden çıkdı. Ömer ibnü'l- Hattâb ve Osman bin Affân, Ali bin Ebî Tâlib Sa'd ibn-i Ebî Vakkas, Sa'id ibn-i Zeyd Zübeyr ibn-i Avvâm kamu sahâbe muhâcirîn ve'l-ensâr Yemen begleriyle bir tulp oldılar. Yayak Medîne şehrinden taşra çıkdılar. Ol konan leşkerdi, yana yörüdiler. Çün Ebû Bekr ol leşkerün galebesin gördi, sevindi. Ol şâdılıkdan tekbir getürdiler çün uluları anı işitdiler bile tekbir getürdiler. Ol âvâzlar taglara ve taşlara ve de-
8b relere yayıldı. Ebû Bekr şükr eyledi.

Andan Mekke şehrinde Beni Ümeyyeden Harb oglı Sahr dirlerdi ki adı Ebû Süfyânıdı. Resûl Hazretinün sîresinden Ebû Süfyânun hikâyetleri inen çokdur. Câhiliyyet zamânında, Mekkenün sultânıyıdı, Resûl Hazretine çok cefâlar eylemişidi. Sonra müsülmân oldı, oglanları dahı bile islâm dîninün diregi oldılar, hayli yardım kıldılar. Ulu oglına Yezîd ibni Ebî Süfyân dirlerdi. Hem Resûl Hazretinün Ebû Süfyân kayın atası idi. Kendü dahı iki oglı dahı kâtib-i vahiy idi. Müsülmânlıgun ol dirnegi vaktında ulu oglı Yezîd Medîne şehrinde bulundı. Ebû Bekr ol Yezîdi ilerü okudı. Zîrâ ol Kureyşden idi. Mekke şehrinün ebtâllarından birisi buyıdı hem Resûl hazretine kavm olurdı hem yazıcısıyıdı hem ugurı hayrlu, kolu kuvvetlü eridi, bunca yirlerde sınanmış kişiyidi. Pes Ebû Bekr ol kişiye Yez-

îddür urundı. Erenlerden bin kişi virdi. İslâm sancaklarından bir sancak kim Resûl Hazreti gazâya atlanıcak ol sancak bile alurdı, ol sancakı Yezidün eline virdi. İslâm leşkerine anı kulavuz kıldı.

Andan sonra bir er dahı varıdı, ana Rabî'a ibn-i
Âmir dirler idi. Resûl Hazreti öninde çok gazâ kılmı-
şıdı, erlikle ma'rûf olmışıdı. Ebû Bekr ana dahı bin
kişi ısmarlamışıdı. Dîn sancaklarından ana dahı bir
sancak virdi. Yezîd birle anı yoldaş kıldı. İllâ Yezîd
bin Ebi Süfyânı ol çeriye baş kıldı, eyitdi. Bu Rabî'a
9a İbn-i Âmir key erliklü erenlerdendür dirsin. Anı azîz
muhterem görgil, anunla tanışgıl. Zîrâ aslı ulu asıldur.
Hem kendü dahı mukaddem erenlerdendür didi. Pes
ol iki bin kişi yarakların kıldılar. Andan Ebû Bekrile
ve ashâbıla vedâ kıldılar. Ebû Bekr dahı ulu sahâbe-
lerile anları gönderdi. Çıkdılar, yayak yörüdiler. Rabî'a
ata binmedi. Zeyd bin Ebî Süfyân eyitdi. Yâ halîfe,
revâ degüldür kim biz atıla, siz yayak yörüyesiz didi.
Çün Ebû Bekr anı işitdi, agladı, eyitdi. Şi'r:

Sıddîk eydür iy mücâhidler yörün
Hâsıl olısar makâsidler yörün
Yol sizündür fi'l sizün (ü) iş sizün
Dîn yolında cünbiş düzigin sizün

Siz olardansız ki cân terk itmege
Uş gidersiz rây-gân terk itmege
Dünye ıyşın terk idersiz dîn içün
Dîn ehli dünyede temkîn içün
Siz varursız dîni a'yân kılmaga
Nefsünüzi dîne kurbân kılmaga
Kanumuza gark olalum biz diyü
Dîn içün evvel biz ölelüm diyü
Dîni dünyâdan di kim yeg gördünüz
Hem a'yâl ü mâl terkin kıldunuz
Pes mukadder oldı ululık size
Gelmeyiserdür hîç ululık size
Bagladunuz bilünüzi gitmege
Dîne düşmen olanı kahr itmege
Siz gidersiz önce Şâmı açmaga
Küfr ehli dîn elinden kaçmaga
Hak Ta'âlâ atunuzun tozına
Yıldurumdan na'linün yılduzına
And içicek ulu durur câhunuz

Kim sizi ta'zîm ider Allâhunuz
Biz yayak yol yöriyevüz gam degül
Kim şehîd olsa ana mâtem degül

9b Nesr: Andan Yezîd İbn-i Ebî Süfyân, Ebû Bekrden ögüt işitdi, eyitdi. Yâ halîfe-i Resûlu'llâh dilerim ki bana ögüt viresin, nasîhat idesin. Bu seferümüz içinde nice deprenmek gerek, nice hareket itmek gerek yâ neden ihtirâz itmek gerek, bu cümlesin bize eydesin didiler. Ebû Bekr söze geldi. Ol ulu sahâbeler cemî' durmışlar idi. Eger ki Yezîde söyledi, velî cemî' ashâba nasîhat bile eyledi. Gazâya varanlar nice itmek gerek ve neylemek gerek bildürdi. Andan Ebû Bekr eyitdi. Yâ Yezîd kaçan kim selâmetlıgıla yola giresin, yöriyesin, ive ive yörimen, za'îflerünüzi gözedün ve kullarunuza katı söylemen, bu (?) mesâlih kavmunuzla tanışun, dâimâ gazâ sözlerin çerine söyleni durgıl, şehîdlik mertebesin kavmuna bildürgil, kaçan kâfir vilâyetine irişicek, ka- ranu gice içinde akın itmenüz, gârete meşgûl olmanuz, tıfl oglancukları öldürmenüz, avret halâyıkların kanın dökmenüz, kocaları öldürmenüz, hayvân-ı cânâverün sinirin kırmanuz dahı yemiş agaçlarınun budagın kesmenüz, ekinlere od bırakmanuz, kelîseleri vîrân itmenüz, keşişleri öldürmenüz, anlardan

harâc almanuz, kitâbların yırtup yandurmanuz didi. Andan Rabî'a ibn-i Âmire bakdı, eyitdi. Yâ İbn-i Âmir şecâ'atüni belürdüp şecâ'atüni gösder, islâm dîninün nâmusın sakla. Şöyle itgil kim eyü adın müsülmânlık içinde söylensün didi. Bunlara vedâ kıldı.

10a Halîfe ol sahâbeler birle Medîneye geldi. Bu yana Yezîd ibn-i Ebî Süfyân yaragın kılup revâne oldı. Çün kim Yezîd yöridi, illâ katı yöridi. Rabî'a eyitdi. Yâ emîr halîfe nasîhat kıldugında eyitdi kim arkun arkun yörün kim cemâ'atün za'îfi var, kavîsi dahı var didi. Yezîd eyitdi. Na'am yâ ahî bilürem eyledür ki dirsiz ammâ bilürem Sıddîk ardumuzca yine çeri gönderiserdür. Eydürem biz ilerürek aşalum, üç dürlü devlet bize hâsıl olsun direm, birisi Allâhu Ta'âlânun rızâsı, biri Ebû Bekrün hoşnudlugı üçünci evvel ganîmete biz irişelüm dirin. Rabî'a eyitdi. Yahşı ra'y kılmışsın. Pes andan sordılar, vadi-i Akra'a geldiler ki Akra'adan Tebüke göçeler, Tebükden Câbiyeye varalar. Andan Dımışk şehrine yitişeler...

....Rivâyet iderler kim Yezîd ibn-i Ebî Süfyân ve Rabî'a ibn-i Âmir islâm leşkeri bile Tebük kal'asına yetişdiler.

Evvel on sekiz bin kişi kim Rûm leşkerinden Arab diyârına girmişlerdi. Anlardan öndin müsülmânlık

çerisi üç gün ilerü Tebük kal'asına irdiler. Çün biraz dinlendiler, yarakların itdiler. Dilediler ki dördünci gün göçeler. Câbiye şehrinden geçelerdi, Dımışk tarafına yöriyeler. Nâgâh anı gördiler kim Rûm leşkerinün tozı göründi, karavul belürdi. İslâm çerisi çün anı gördi kim Yezîd ibn-i Ebî Süfyân ve Rabî'a dahı bir nice ulu begler danışuk itdiler, maslahat anı gördiler kim Rabî'a bin er birle bir arada gizlenüp Yezîd ibn-i Ebî
10b Süfyân bin kişi birle karşu yöriye, egerçi az çeridür ve eger çok ise dahı kendüzin anlara ura. Hem anun gibi itdiler. Rabî'a kendü kavmıyla vardı, bir yirde gizlendi, pusuda durdı. Yezîd dahı kendü kavmın ö-gütledi. ....Andan Yezîd ibn-i Ebî Süfyân bin kişisin yarakla aldayı düşmene karşu yöridi. Ol yanadan küffâr dahı Tebüke yakın geldiler. Ol çeriye baş olan kâfir
11a çerisinden dört batrık idiler. Evvel Nâtalık andan karındaşı Çercis, üçünci Levka bin Sem'an, dördüncileri Gazze Askalan meliki Saliybâ idi. Her bir melik kavmıyla sancakları dibinde durmışlar idi, atı tonlu ve kendü tonlu idi. Sâf baglamışlar idi. Çün nazar itdiler, müsülmânlık çerisin az gördiler, gülüşdiler, eyitdiler. İşbu çeri midür gelüp bizüm ilümüzi alan ve vilâyetümüzi ürküden didiler. Pes Nâtalık kendü kavmından bir münâdiye buyurdı, eyitdi. Yöri çagırup eyt ki yâ ehl-i salîb uş bunlardur dîninüzün düşmenleri, geldiler,

ilünüze girmek isterler, sizi öldürüp oglunuzı kızunuzı esir itmek isterler. Begümüz Herkıl kayser sizi begenüp kendü leşkerinden güzîde kıldı, viribidi. İmdi siz dahı şöyle idünüz ki salîb hürmetin yerine getürün. Hicâz Arabınun şerrin ehl-i salîb üzerinden def' idün didi. İmdi yaragıla müsülmânlık çerisine hamle idün.

Çün ol kâfirler kılıçların çeküp kalkanların yepinüp islâm leşkerine depindiler. Yezîd dahı buyurdı, tekbîr getürdiler. Kâfirler üzerine depindiler. Evvel sâfı getürdiler. Sünü rumh birle sîne deşdiler, hindi kılıçlar birle billerin biçdiler. Rûm çerisinün begleri çerilerini kıvandurdılar. Bir dahı kıvanup islâm çerisi üzere heybet gösterdiler. Anı gördiler kim Rabî'a ibn-i Âmir ol bin kişi birle pusudan çıkageldi. Nâtalıkun alemi üzerine çokdılar Pes Rabî'a ibni Âmir Nâtâlıkun alemin yire bırakdı. Sünüyile Nâtâlıkı dahı yıkdı, andan başın kesdi, sünüye sançdı, alayın tagıtdı. Kâfirler anı göricek gönüllerine korku düşdi. Derhâl kâfirden iki bin kişi topraga düşdi, sâz u silâh ölüden diriden yire düşdi. Çün kâfirler çerisi ol heybeti gördiler, sınup kaçmaga yüz dutdılar.

YÜZ HADÎS VE YÜZ HİKÂYE'den[69]

122b Şükür ol Tanrıya ki bize islâm hil'atin geyürdi ve îmân tâcın buyurdı ve hikmet güllerile cân bâgın toldurdı ve ma'rifet çiçeklerile gönül gülşenin güldürdi ve tudaklar tûtîlerin Kur'ân şekeristânından kandurdı ve diller bülbüllerin hadîsler gülistânında kondurdı ve salavâti bî-gâyât ol Resûl Hazretine kim sünneti nûrıla bilmezlik zulmetin giderdi ve risâlet güneşile azgunlık gicelerin baturdı ve du'â vü senâ anun as-
123a hâbına olsun kim şerî'at yollarına akıl nûrıla düzetdi ve hakîkat dîvârların fehim kuvvetile yüceltdi.

Tanrı Ta'âlâya şükr idüp Resûle salavât itdükden sonra bilgil kim beglerden bir ulu devletlü ve yüce himmetlü ilmile ragbetlü ulemâya izzetlü adlile mevsûf ve bezlile ma'rûf bu dâ'iye işâret buyurdı kim ol âlemler fahrı ve âdemler serveri ve velîler kıblesi ve nebîler Ka'besi Muhammed Mustafâ Hazretinün hadîs-i şerîflerinden bir kaç hadîs yaz ki dem-be-dem mütâla'a idevüz, gönlümüz nûrı arta didi. Bu za'îf kul dahı ol işâretile tuhfe-i Mekkî hadîslerinden yüz hadîs ve yüz hikâyet yazdı. Ümîddür ki kabûl gözile bakınıla ve ihtiyar dilile okınıla.

---

69 Süleymaniye Kütüphânesi, Pertevniyal Bölümü, Nu: 438.

El-hadîsü'l-evvel:

عَنْ اَبِي حَفْصٍ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللّٰهِ عَلَيْهِ السَّلَامْ قَالَ اَلْاَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ وَلِكُلِّ امْرِىءٍ مَانَوَى فَمَنْ كَانَتْ هِجْرَتُهُ اِلَى اللّٰهِ وَرَسُولِهِ فَهِجْرَتُهُ اِلَى اللّٰهِ وَرَسُولِهِ وَمَنْ كَانَتْ هِجْرَتُهُ اِلَى الدُّنْيَا يُصِيبُهَا اَوْ اِلَى امْرَأَةٍ يَتَزَوَّجُهَا فَهِجْرَتُهُ اِلَى مَاهَاجَرَ اِلَيْهِ. اَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ وَمُسْلِمٌ وَاَبُو دَاوُدَ وَالنَّسَائِيُّ وَالتِّرْمِذِيُّ.

Evvelki hadîs ma'nâsı oldur ki Peygâmber Aleyhi's-selâm buyurur ki ameller niyyete râcîdür. Ya'nî kişinün amelinde niyyeti ne ise hemân eline ol girür, Ya'nî, eger amelinde niyyeti Tanrı ve Peygamber hoşnûdlıgısa Tanrı ve Peygamber andan hoşnûd olur ve eger niyyeti âhiret ise âhiret mertebesi eline girür ve eger hiç niyyeti yogısa hiç fâide bulmaz. Meselâ
124a bir kişi namâz kılsa niyyet eylemese ol namâz mu'teber degildür. Anunla borcı ödenmez. Ammâ niyyetile kılsa velîkin garazı riyâ olsa hemân riyâ olur. Sevâb hâsıl olmaz.

Bu hadîsi Resûl Hazreti ol vakt buyurdı kim Mekkeden göçdi, Medîneye geldi. Zîrâ müslimânlarun ni-

çesi göçdiler, ardınca geldiler. Lîkin bunlarun kimisi
Tanrıçün göçdi ve kimisi elüne nesne gire diyü göçdi
ve kimisi elüme avret gire diyü göçdi. Resûl Hazreti
dahı buyurdı kim her kimün garazı göçüp geldüginden
Tanrı ve Peygamber rızâsı ola ol hâsıl olur ve her
kimün garazı dünyâ veya avret ola, hemân ol hâsıl
olur didi.

Hikâyet-i evvel: Hikâyet olındı, İbrâhim Edhem
124b Horasan pâdişâhınun oglı idi, hem kendü dahı pâdişâh
idi. Bir gün köşki üzerine oturmışıdı. Gördi ki bir
dervîş köşkün gölgesinde oturmış elinde bir pâre yufka
tutup yer. Yufkayı yedi, bir az su içdi, yatdı, uyudı.
İbrâhim bir kula ısmarladı ki şol dervîş uyanıcak al
bana getür didi. Dervîşdür, uyandı, kul aldı, dervîşi
pâdişâha getürdi. Pâdişâh eyitdi. İy dervîş karnun aç
mıyıdı? Eydür, belî. Yâ ol bir yufkayıla toydun mı?
Eydür, belî. Ve gussasuz yatdun uyudun mı? Eydür,
belî. İbrâhim bunı gördi, eydür. Çün kim nefs bir iki
lokma etmege ve bir içüm suya kanâ'at eylermiş, pes
ben bu begligi niderem ki dükeli halkun mazlemesine
girüp vebâlin boynuma yüklenem didi. Pâdişâhlıgı terk
125a idüp gerçek niyyetile Allâh yolına girdi, vilâyetinden
çıkdı gitdi.

Bir gün giderken yolda bir hoş kişiye sataşdı. Ol
kişi buna eyitdi. İy ogul kandan gelür kanda gidersin?

İbrâhim Edhem eyitdi, dünyâdan gelürem, âhirete gi-
derem. Ol kişi eyitdi. Karnun aç mı? İbrâhim eydür,
açdur. Ol kişi iki rek'at namâz kıldı. İbrâhim eydür,
gördüm, Tanrınun kudretinden ol kişinün sag yanında
ta'âm ve sol yanında su hâzır olmış. Eyitdi, gel ye.
İbrâhim eydür. Vardum, yedüm, içdüm. Andan eyitdi.
İy oglum her kanda olsan hiç evmegil. Ne işlersen
fikrile işle. Kaçan Hak Ta'âlâ bir kula sabr itmek rûzî
kıla, ol kulun içinde bir çerâg yandurur. Ol kul dahı
çerâg nûrıla bakar, hakkı bâtılı görür ve bilür. Dahı
125b eyitdi. İyi ogul kaçan sen eyü kişilerle oturasın, kendüni
anlarun katında yer gibi eyle ve ben sana ism-i a'zâm
ögredeyim. Karnun acıgınca ve susayınca du'â kılasın,
ta'âm ve su bulasın. Du'âyı ögretdi ve bu sözleri didi.
Gözümden gâyib oldı. Ben dahı yine yoluma gitdüm
dir. İbrâhim Edhem eydür. Karnum acukdugı ve susa-
dugı vakt ism-i a'zâm okurdum. Eksügüm tamâm o-
lurdı dir. Yine giderken bir kişiye dahı ugradum. Ey-
dür, iy yigit, hiç kimseye ugradun mı? Ben eyitdüm,
belî bir kişiye ugradum, bana ism-i a'zâm ögretdi ve
ögütler virdi, didüm. Bu kişi agladı. Ben eyitdüm, Allah
hakkıçün bana digil kim ol ne kişidür. Eyitdi, ol İlyas
Peygamberdür, geldi, sana dînün yolın ögretdi. Eyit-
126a düm. Yâ siz kimsiz. Eyitdi, ben Hızram, imdi çün
İbrâhim pâdi-şâhlıgı terk itdi, sıdkıla Tanrı yolına gir-

di. Hak Ta'âlâ ana ism-i a'zâm ögrenmek rûzî kıldı ve velîler gösterdi ve kudret honıla toyladı.

El hadîsü's-sânî:

عَنْ عَبْدِاللهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ بُنِيَ الاِسْلَامُ عَلَى خَمْسٍ شَهَادَةِ اَنْ لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ وَاَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللّٰهِ وَاِقَامِ الصَّلٰوةِ وَاِيتَاءِ الزَّكٰوةِ وَحَجِّ الْبَيْتِ وَصَوْمِ شَهْرِ رَمَضَانَ. اَخْرَجَهُ الْبُخَارِى.

İkinci hadîs, Resûl Hazretinün oldur ki buyurur. İslâm beş nesne üzerine yapılıpdur, birisi tanıklık virmekdür; Tanrınun birligine ve varlıgına. Ve birisi tanıklık virmekdür; Muhammed, Tanrınun kulıdugına ve Hak Peygamber idügine. Ve birisi dahı beş vakt namâz kılmakdur ve biri dahı zekât virmekdür ve biri
126b dahı hacca varmakdur ve biri dahı ramazân orucun tutmakdur.

Hikâyet-i sâni: Bir kişi bir hikâyet eyler. Eydür, vilâyetimüzden yedi kişi çıkduk, Peygamberi göre geldük. Bizi begendi, kelicimüzi tanladı. Eydür, ne kişilersiz? Eyitdük, mü'minlerüz. Eydür, her da'vânun tanıgı vardur, pes siz mü'minlerüz didigünüzün nişânı nedür? Eyitdük, nişân on beş nesnedür. Evvelki beş

oldur ki Peygamber buyurdugı nesneyi tutaruz ki biri Tanrıya inanmakdur ve biri meleklere inanmakdur ve biri gökden inen kitâblara inanmakdur ve biri peygamberlere inanmakdur ve biri kıyâmet günine inanmakdur ve ikinci beş oldur kim yâ Resûlu'llâh senden gelen kişiler ne buyurdılar, anı dahı tutaruz. Peygamber eyitdi, ne nesnedür? Ol beş eyitdiler, biri oldur ki ikrâr
27a iderüz. Allâhun birligine ve senün Hak peygamberligine ve biri dahı oldur ki beş vakt namâzı kıluruz ve biri dahı oldur ki zekât virürüz ve biri dahı oldur ki ramazân ayın oruç tutaruz ve biri dahı oldur ki gücümüz yiterse hac kıluruz ve üçünci beş oldur ki senden evvel, işleyü geldük. Resûl eyitdi, ol nedür? Eyitdük, biri bu kim ni'met içinde olıcak şükr iderüz ve biri bu kim zahmet içinde olıcak sabr iderüz ve biri kim münâfıklık eylemezüz ve biri bu kim düşmenlerimüzden kaçup yüz döndermezüz ve biri kim bize kemlik idenlere eylik iderüz.

Bu haberi işidicek Resûl Hazreti tebessüm eyledi, eyitdi, zehî ne hoş kişilersiz, yakîn olmış ki peygamber
127b olasız. Dahı buyurdı kim eger bu didügünüz şeylerde gerçek isenüz beş nesne dahı diyeyim, tutun yigirmi olsun. Biz eyitdük, buyur yâ Resûlu'llâh. Eyitdi, şol mâl kim yemeyesiz, anı irkmek ve şol evde ki oturmayasız anı yapmak ve şol nesne ki yarınki gün sizün

olmaya anı günülemek ve şol nesne kim yarın anunla bile koparsız anı ögrenün ve şol nesneden kim ayrılacaksız, ana gönül virmen. Çün Resûl Hazreti bu ögütleri virdi, kalkdılar vilâyetlerine gitdiler ölünce anunla amel itdiler.

El hadîsü's-sâlis:

عَنْ عَبْدِاللّٰهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ رَحْمَةُ اللّٰهِ عَلَيْهِمَا عَنْ رَسُولِ اللّٰهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ اَنَّهُ قَالَ الرَّاحِمُونَ يَرْحَمُهُمُ الرَّحْمٰنُ اِرْحَمُوا مَنْ فِى الْاَرْضِ يَرْحَمْكُمْ مَنْ فِى السَّمَاءِ. اَخْرَجَهُ التِّرْمِذِىُّ وَاَبُو دَاوُدَ.

128a Üçünci hadîs, Resûl Hazretinün oldur kim buyurur. Şol kişiler kim gönlinde rahmet var, ya'nî esirgemek var, Allâh Ta'âlâ dahı anları esirgeyip rahmet ider. Buyurur kim esirgen yerdekileri kim gökdekiler sizi esirgeye .

Hikâyet-i sâlis: Üçünci hikâyet oldur kim bir kişi bir inegün buzagısın inegün gözi öninde bogazladı, merhamet itmedi. Hak Ta'âlâ anun elin kurutdı. Bir gün bu kişinün öninde bir yuvadan bir yavrı düşdi. Atası anası geldiler bu yavrı üzerine talabırlar, yuvaya

çıkaramazlar. Ol kişi bu yavrıyı esirgedi, yuvasına kodı, Hak Ta'âlâ girü elin sag eyledi, ol yavrıya merhamet itdügiçün.

129b El-hadîsü'l-hâmis:

عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ اَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ السَّخِىُّ قَرِيبٌ مِنَ اللّٰهِ قَرِيبٌ مِنَ النَّاسِ قَرِيبٌ مِنَ الْجَنَّةِ بَعِيدٌ مِنَ النَّارِ وَالْبَخِيلُ بَعِيدٌ مِنَ اللّٰهِ بَعِيدٌ مِنَ النَّاسِ بَعِيدٌ مِنَ الْجَنَّةِ قَرِيبٌ مِنَ النَّارِ وَالْجَاهِلُ السَّخِىُّ اَحَبُّ اِلَى اللّٰهِ مِنْ عَابِدٍ بَخِيلٍ. اَخْرَجَهُ التِّرْمِذِىُّ.

Beşinci hadîs Resûl Hazretinin oldur ki buyurur.
130a Cömerd kişi Allâha yakındur ve âdemîlere yakındur ve cennete yakındur, tamudan ırakdur. Nekes kişi Allâhdan ırakdur ve âdemîlerden ırakdur ve cennetden ırakdur, tamuya yakındur ve bir cömerd câhil yegdür Allâh katında nekes abdden.

Beşinci hikâyet. Bir kişi vardı, şâribü'l-hamr idi. Bir gün yoldaşların divşürdi kim işret ide. Bir kula dört akça virdi, bâzârdan nesne satun al getür didi. Ol

kul bâzâra giderken gördi kim bir arada dirnek var, ilerü vardı gördi ki Mansûr bin Ammâr Yâsir bir fakîr içün nesne tevakkû ider. Eydür kim her kim şol dervîşe dört direm vire bende ana dört du'â kılam, dört dürlü hâceti revâ ola. Çün bu kul bunı işitdi, ol dört akçayı ol dervîşe virdi. Mansûr eyitdi, ne hâcetün var, ben
130b du'â kılayım didi. Kul eyitdi, bir hâcetüm budur ki efendüm beni âzâd eyleye. Mansûr ol niyyete du'â kıldı. Kul eyitdi, bir hâcetüm dahı budur ki Allâh Ta'âlâ efendüme tevbe vire. Mansûr ol niyyete dahı du'â kıldı. Kul eyitdi, bir hâcetüm dahı budur ki Allâh Ta'âlâ bana bu akçalarun ivâzın vire, Mansûr ol niyyete dahı du'â kıldı. Kul eyitdi, bir hâcetüm dahı oldur ki Allâh Ta'âlâ beni, efendümi ve ol kavmı yarlıgaya. Mansûr ol niyyete dahı du'â kıldı.

Kul efendisine geldi. Efendisi eydür, niçün geç geldün. Kul hikâyeti söyledi. Efendisi eyitdi, ne hâcet diledün. Kul eyitdi, evvel âzâdligim diledüm. Efendisi eyitdi, mâlumdan âzâd ol. İkinci hâcetüm ol idi kim Allâh Ta'âlâ sana tevbe vire. Efendisi eyitdi, tevbe
131a eyledüm. Üçünci hâcetüm ol idi kim Allâh Ta'âlâ ol akçalarun ivâzını vire. Efendi eyitdi, işte dört bin akça sana. Dördünci hâcetim ol idi kim Allâh Ta'âlâ seni ve beni ve bu kavmı yarlıgaya, rahmet eyleye. Efendi eyitdi, bu benüm elümden gelmez, bunı Allâh bilür.

Çünki uyku vaktı geldi, düşinde gördi ki bir âvâz geldi. İy fulân sen elünden geleni işledün, biz elümüzden geleni işlemege âciz miyüz, seni dahı ol kavmı dahı ol kavli dahı Mansûrı dahı ol du'âda bile olanları yarlıgadum, rahmet itdüm.

El-hadîsü's-sâdis:

عَنْ ابِى هُرَيْرَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ، قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ عَلَيْهِ السَّلاَمُ مَارَأَيْتُ مِثْلَ النَّارِ نَامَ هَارِبُهَا وَلاَ مِثْلَ الْجَنَّةِ نَامَ طَالِبُهَا. اَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ.

Altınca hadîs, Resûl Hazretinün oldur ki buyurur.
131b Tamu gibi hîç aceb korkunç nesne görmedüm / kim tamudan kaçaruz diyen kişiler nice uyuyı bilür ve hiç cennet gibi aceb görklü makâm görmedüm kim anı umaruz diyen kişiler nice uyurlar. Ya'nî uçmak râhetliginden uman ve tamu azâbından korkan kişiler nice uyuya bilürler, gaflet uykusın terk idüp ve gönül gözin açup Allâh Ta'âlâ kullıgında nice dürüşmezler dir.

Altıncı hikâyet: Mansûr bin Ammâr hikâyet ider, bir gice sabâh oldı sandum, taşra çıkdum, gördüm dahı sabâh olmamış. Vardum bir yüksecik yerde bir kapu öninde oturdum, işitdüm kapu içinden derdile bir âvâz

gelür. Aglar, eydür kim İlâhî çok ma'siyet işledüm ve
yazuk kıldum. İlâhî garazum emrün sımak degildür,
belki nefsüm yenemezligümden idi hem dahı görürdüm
132a ne denlü suç idersem nesne eylemezsiz. Senün settâr-
lıgına magrûr olurdum. İmdi her ne kim işledüm, câhil-
ligimden işledüm. Yanıldugum şimdi bildüm. Yâ Rabbî
senün azâbundan beni kurtara ve zebânîler elinden kim
ala, vay bana vay bana. Dahı eydür kim İlâhî, şol vakt
kim yüki yeyinlere sıratdan geçün diyesin ve yüki agır
olanlara aşaga tamuya düşün, diyesin aceb ben düşen-
lerden mi olam, yohsa geçenlerden mi olam. Ömrü
uzadukça yazugum çok oldı, aceb ben neyleyem dir.
Mansûr eydür, çün ol kapudan bu âvâzı işitdüm, kalk-
dum ol kapuya geldüm dahı tamu âyetlerinden bir âyet
okudum, gördüm ki bu âvâz inen katı oldı, bir dem
geçdi dahı bu âvâz dindi. Ben eyitdüm, aceb noldı ki
132b didüm bu kapuyı nişânladum. Sabâh oldı, geldüm gör-
düm, bu kapu öninde bir cenâze yatur, kefen dikerler.
Bir karıcak aglayu aglayu girer çıkar. Ben eytdüm iy
Tanrı karavaşı ölen kimdür. Eydür, git zahmet virme.
Ben eyitdüm Li'llâhi Ta'âlâ garibem, eydivir ölen nen-
dür ve hem ne nesneden öldi. Karı eyitdi, va'llâhî eger
garib degilmişsen deyvermezdüm. Eytdi, oglumdur
peygamber aslındandur, gice olıcak mihrâbda sabâha
dek aglardı, gündüzin nesne kazanurdı bir miskîne vi-

rürdi. Bu gice kapuya bir kişi geldi, tamu âyetlerinden bir âyet okudı, anı işitdi katlanımadı. Aglayu aglayu düşdi, cânı Hakka teslim eyledi. Ben eyitdüm, iy karıcık kayırma kim oglun cennete girdi. Zîrâ Resûl Hazreti buyurmışdur, her kim Tanrı korkusından aglasa, hergiz cehenneme girmeye.

El-hadîsü's-sâbi:

133a

عن انس بن مالك رضى الله عنه عن النبى عليه السلام لما عرج بى مررت
بقوم لهم اظفار من نحاس يخمشون بها وجوههم وصدرهم فقلت من هؤلاء
ياجبريل قال هؤلاء الذين يأكلون لحوم الناس ويقعون فى اعراضهم. اخرجه
ابو داود.

Yedinci hadîs, Resûl Hazretinün buyurur kim mi'râc gicesi bir kavma ugradum, bakırdan tırnakları var, anunla yüzlerin yırtarlardı. Ben eyitdüm, yâ Cebrâ'îl, işbu kavm ne kavmdur. Eyitdi, bunlar anlardur kim halkun mesâvisin söylerdi ve halkun etin çekerlerdi ve halkun eyüsin kemin gözedürlerdi.

Yedinci hikâyet: Cüneyd-i Bagdâdî rahmetullahî aleyhi hikâyet ider, eydür. Bir gün mescid kapusında otururdum, bir cenâze gördüm. Bagdad ehlinden hayli
133b kavm ol cenâzeye köyerlerdi. Gördüm bir zâhid kişi derviş sûretinde vardı, bu âdemlerden nesne diler. Hâtırumdan geçdi ki bu dervîş varsa, bir iş işlese, rızkın ele getürse, yegrek değil midi halkdan dilemeden. Çün evüme geldüm ki evvelki gibi tesbîh idem namâz kılam, Hak Ta'âlâya tazarrû idem, aglayam, Bunca sa'y itdüm sıkâlet gâlib oldı, hîç başarımadum, terk eyledüm. Otururken gözüme uyku geldi, uyudum. Düşümde gördüm ki ol dervîşi biryân resminde getürdiler, önüme kodılar eyitdiler kim yegil, imdi nite ki uyanıkla gıybet itdün ve etin çekdün. Yine düşümde ben eyitdüm ki gıybet itmedüm, hemân hâtırumdan bu geçdi ki bu dervîş varsa bir nesne kazansa, halka el sunmasa yegidi
134a didüm. Eyitdiler, Tanrınun kısmet ve takdîr itdügine muhâlif su'-i zan itdün, var ol dervîşi bul helâlleş. Çün uyandum ol kişiyi aradum buldum. Gördüm bir su kenârında oturmış, tere yaprakların dirüp yer. Geldüm selâm virdüm. Selâmum aldı eyitdi. Sakın bir dahı eyle dime. Eyitdüm, ayruk dimem. Eyitdi, yöri imdi git. Allâh seni ve beni yarlıgasun suçunı avf itdüm.

El-hadîsü's-sâmin:

عَن ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ يَقُولُ كُلُّكُمْ رَاعٍ وَكُلُّكُمْ مَسْؤُلٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ وَالْمَرْءَةُ رَاعِيَةٌ فِي بَيْتِ زَوْجِهَا وَهِيَ مَسْؤُلٌ عَنْ رَعِيَّتِهَا وَالْخَادِمُ رَاعٍ فِي مَالِ سَيِّدِهِ وَمَسْؤُلٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ. اَخْرَجَهُ الْبُخَارِي وَمُسْلِمُ وَالتِّرْمِذِي.

134b Sekizinci hadîs, Resûl Hazretinün buyurur kim dükelinüz elinüz altında olanun çobanısız, bilün kim elinüz altındagıları Allâhu Ta'âlâ sizden sorısardur. Begler dahı çobanıdur. Allâhu Ta'âlâ ra'iyyetini beglerden sorısar. Ve her kişi kendü evi kavmınun bekçisidür, evi kavmın Allâhu Ta'âlâ andan sorısar. Ve avret dahı erinün evinde. Allâhu Ta'âlâ erinün evin andan sorısar. Ve kullukçı dahı sâhibi tavarında bekçidür, sâhiblerinün tavarların Allâhu Ta'âlâ anlardan sorısar.

Sekizinci hikâyet: Hikâyet olınur, Ömer (RA)'dan, bir gün Ömer, Medîne sokaklarına giderdi, bir âvâz geldi. Bir evden oglancıklarına eydür kim günâhunuz Ömer boynına kim babanuzı çeriye gönderdi, size rızk kazanacak kimse yok, uş açlıkdan kırılursız. Meger
135a kim Ömer halîfeyidi, ol ev issi hâtunun erini baş diküp

Ömer bir tarafa gazâya göndermişidi. Evinde zâd u zevâde yogıdı, oglancıkları açlıkdan aglarlardı. Anaları bu sözi dirken Ömer işitdi eyitdi. Zulm eylemişem, mazlemeye girmişem didi, döndi evine geldi. Bir çuvala toptolu un koydı, kendü arkasıla ol avretün evine getürdi eyitdi. Al şu unı oglancıklaruna nafaka eyle, ayruk Ömerden şikayet itme didi. Özür diledi gitdi.

BİBLİYOGRAFYA

Ahmet ATEŞ, **Vesîletü'n-Necât**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, (1954)

Dündar AYDIN, *"Erzurum Şehrinin Osmanlı Fethini Müteakip Yeniden İmarı, İskânı ve İlk Sâkinleri"* **Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi**, Erzurum Atatürk Üniversitesi Yayınları, I.1, (1970) s. 101-114.

Nihad Sami BANARLI, **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi**, İstanbul, Millî Eğitim Basımevi, (1971)

Alessio BOMBACI, **Histoire de la Litterature Turque Libraire**, Paris (1963).

Bursalı Mehmed Tahir, **Osmanlı Müellifleri**, III. İstanbul, Matbaa-i Âmire, (H. 1342).

Janos ECKMANN, *"Memlûk Kıpçakçasının Oğuzcalaşmasına Dair"*, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, (1964). S. 35-41

Mustafa ERKAN, *"Mustafa Darîr, Yüz Hadîs ve Yüz Hikâye"*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Türk Dili, (1979).

Mustafa ERKAN, *"Sîretü'n-Nebî"*, Doktora Tezi' Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yeni Türk Dili, (1986).

İsmail Hikmet ERTAYLAN, **Türk Edebiyatı Örnekleri, Varaka ve Gülşah**, İstanbul, (1945).

Emel ESİN, *"Prof. Dr. Necâti Lûgal'in Tedris Ettiği Terceme-i Darîrî ve Bu Eser İçin Yapılan Resimler"*, **Necâti Lûgal Armağanı**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, (1968), s. 247-260.

Erzurumlu Darîr, **Kıssa-i Yûsuf**, İstanbul Üniversitesi Kütüphânesi, Türkçe Yazmalar Bölümü, Nu: 311.

Erzurumlu Darîr, **Sîretü'n-Nebî**, İstanbul Üniversitesi Kütüphânesi, Nu: 2384, Süleymâniye Kütüphânesi, Hacı Mahmûd Efendi Bölümü, Nu: 4491, Fatih Bölümü, Nu: 4272.

Erzurumlu Darîr, **Fütûhu'ş-Şâm Tercümesi**, Süleymâniye Kütüphânesi, Fatih Bölümü, Nu: 4286, Ayasofya Bölümü, Nu: 3328, Millet Kütüphânesi, Ali Emirî Efendi Bölümü, Nu: 434.

Erzurumlu Darîr, **Yüz Hadîs ve Yüz Hikâye**, Süleymâniye Kütüphânesi, Pertevniyal Bölümü, Nu: 438, Millet Kütüphânesi, Şer'iyye Bölümü, Nu: 1287/1.

Erzurumlu Darîr, **Mu'cize-i Nutk-ı Cemel ve Hikâyet-i Âhû**, Millet Kütüphânesi, Şer'iyye Bölümü, Nu: 1287/2.

Cahangir GEHREMANOV, Şameddin Helilov, **Yûsif ve Züleyhâ**, Azerbaycan Elmler Akademiyası, Elyazmaları İnstitütü, Bakı, 1991.

Tuncer GÜLENSOY, *"Erzurumlu Darîr'in Yüz Hadîs Yüz Hikâye adlı Eserindeki Folklorik Unsurlar"*. **III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri**, II, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Millî Folklor Araştırma Dairesi Yayınları, (1986), s. 123-135.

M. Faruk GÜRTUNCA, **Kitâb-ı Siyer-i Nebî**, İstanbul, Sağlam Kitabevi, (1977).

Hıfzı Tevfik, Hamamizâde İhsan, Hasan Âli, **Türk Edebiyatı Numûneleri**, İstanbul, Millî Matbaa, (1926).

Leylâ KARAHAN, *"Erzurumlu Mustafa Darîr, Kıssa-i Yûsuf"*, Doktora Tezi, Ankara, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, (1985).

Leylâ KARAHAN, *"Darîr'in Kıssa-i Yûsuf Mesnevisinin Bilinmeyen Bir Yazması"*, **Türk Kültürü Araştırmaları, Prof. Dr. Yaşar Önen'e Armağan**, Ankara, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, (1988), s. 151-165.

Önal KAYA, *"Fütûhu'ş-Şâm Tercümesi"*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, (1981).

Keşfü'z-Zünûn, C.I

İbrahim Hakkı KONYALI, **Âbideleri ve Kitâbeleri ile Erzurum Tarihi**, İstanbul, (1960).

İbrahim Hakkı KONYALI, Mûcize Kitap", **Tarih Hazinesi Mecmuası,** 16, s. 807-812.

Zeynep KORKMAZ. *"Erzurumlu Darîr ve Memlûk Türkçesinin Oğuzcalaşmasındaki Yeri"*. **Şükrü Elçin Armağanı**, Ankara, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Armağan Dizisi, (1983), s. 267-274.

M. Fuat KÖPRÜLÜ, *"Azeri"*, **İslâm Ansiklopedisi**, I, s. 113-151.

Agâh Sırrı LEVEND, *"Tutmacı'nın Gül ü Hüsrev Mesnevisindeki Dil Özellikleri"*, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, (1960), s. 49-77.

Mecdud MANSUROĞLU, *"Şeyyâd Hamza'nın Doğu Türkçesine Yaklaşan Manzûmesi"*, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, (1956), s. 125-144.

Necip Âsım, *"Mısır'da Yazılmış Türkmence Kitap"*, **Darülfünûn Edebiyat Fakültesi Mecmuası**, I. İstanbul, (1332).

Neclâ PEKOLCAY, *"Süleyman Çelebi Mevlidi Metni ve Menşei Meselesi"*, **Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi**, VI, (1955), s. 39-64.

Charles RIEU, **Catalogue of the Turkish, Manuscripts in the British Museum,** London, (1888).

Zeren TANINDI, **Siyer-i Nebî**, İstanbul, Hürriyet Vakfı Yayınları, (1984).

Faruk Kadri TİMURTAŞ **Mevlid-Süleyman Çelebi**, İstanbul, Millî Eğitim Basımevi, (1970)

Zeki Velidi TOGAN, **Umûmî Türk Tarihine Giriş**, İstanbul, Edebiyat Fakültesi Yayınları, (1970).

İsmâil Hakkı UZUNÇARŞILI, **Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilâtı**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, (1965).

Veled Çelebi, *"Süleyman Çelebi Mevlidi ve Mehazları"*, **Hayat Mecmuası,** İstanbul, (1927), 45. s. 14-16.

Kemâl YAVUZ, *"13-16. Asır Dil Yâdigâlarının Anadolu Sahasında Türkçe Yazılış Sebepleri ve Bu Devir Müelliflerinin Türkçe Hakkındaki Görüşleri"*, **Türk Dünyası Araştırmaları**, II. (Aralık 1983), s. 9-55.

Kemâl YAVUZ, *"Erzurumlu Mustafa Darîr"* **Millî Kültür**, 46, Ankara, (1984) s. 39-40.

M. Halil YINANÇ, *"Akkoyunlular"*, **İslâm Ansiklopedisi**, I, s. 251-270

M. Halil YINANÇ, *"Erzurum"*, **İslâm Ansiklopedisi**, IV, s. 340-357.

Mehmet YİĞİT, *"Fütûhu'ş-Şâm Tercümesi"*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Türk Dili, (1980-1981).

Mehmet YİĞİT, *"Fütûhu'ş-Şâm Tercümesi ve Nüshaları Üzerine"*. **Türk Kültürü Araştırmaları, Prof. Dr. Necâti Akder Armağanı**, Ankara, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, (1984), s. 171-198.

Mehmet YİĞİT, *"Fütûhu'ş-Şâm Tercümesinin Millet Kütüphânesi Nüshası Üzerine"*, **Türk Kültürü Araştırmaları, Prof. Dr. Şerif Baştav'a Armağan**, Ankara, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, (1987), s. 185-193.

SÖZLÜK

A

abd : Kul, köle.
âb-ı hayvân : Hayat suyu, dirilik suyu.
âbid : İbâdet eden, kulluk eden.
ag- : Çıkmak, yükselmek.
âgâz : Başlama.
ahi : Kardeş.
âhir : Son, sonunda.
ahtarıl- : Yenilmek, devrilmek, alt üst olmak.
âhu : Ceylan, geyik.
a'lâ : Yüksek, en yüksek.
a'lem : Çok bilen.
alik : Hayvana bir defada verilen yem.
âm : Bütün, kamu, halk tabakası.
amâr : Başlık veya şemsiye kenarındaki süs.
amû : Amca.
ârâste : Bezenmiş, süslenmiş.
arazîn : Arzlar, gökyüzü katları.
arıkla- : Zayıflamak.
arkun : Yavaş, sâkin.
âsân : Kolay.
âsânlık : Kolaylık.
ashâb : Sâhibler, dostlar, Hazreti Muhammed'in arkadaşları.

aşere-i mübeşşere	: Cennetlik oldukları sağlıklarında kendilerine Peygamberimiz tarafından müjdelenen on zat.
âşüfte-vâr	: Çılgın âşık gibi.
âteş-gede	: Ateşe tapanların ibâdet ettikleri mâbet.
avârız	: Kazalar, belâlar, engeller.
ayâl	: Bir kimsenin geçindirmek zorunda olduğu kimseler.
ayân	: Belli, açık, meydanda.
ayruk	: Başka.
ayş	: Yaşama.
azâ	: Ölüm vukûunda sabır ve tahammül etme.
azîm	: Büyük, ulu.

B

bâb	: Kapı.
bârigâh	: Çadır, yüksek divan.
batrık	: Patrik, din adamı.
bayı-	: Zengin olmak.
becid	: Ciddi, gerçek, çabuk, acele.
bedr	: Ay.
belî	: Evet.
belin	: Korku, ürkü.
bemm	: Çalgı teli.
be-nâm	: Namlı, ünlü.
bende-vâr	: Köle gibi.
berây	: İçin, maksadıyla.
berî	: Kurtulmuş, temiz.
berkilü	: Kapalı.

beste-leb	: Dudağı kapalı.
beşâret	: Müjde.
bey'at	: Kabul ve tasdik muamelesi.
bezl	: Bol bol verme, saçma.
bigi	: Gibi.
bi-gümân	: Şüphesiz.
bi'r	: Kuyu.
biryân	: Et kebabı.
bisât	: Kilim, minder, döşeme.
biti	: Mektup.
boyın tut-	: Üzerine almak.
buş-	: Kızmak, öfkelenmek.

C

câh	: Makâm, mevki.
cânâver	: Canlı, yaşayan.
celve	: Yerini yurdunu terketme.
cemâd	: Taş gibi cansız olan şey.
cemel	: Deve.
cinân	: Cennetler.

Ç

çav	: Ün.
Çalap	: Allah.
çep	: Sol.
çeri	: Asker.
çerrende	: Otlayıcı, otlayan.

D

dâ'i	: Du'â eden, du'âcı.
degi	: Kadar.
degme	: Her, her bir.
dem-be-dem	: Vakit vakit, daima.
depren-	: Kımıldamak.
der	: Kapı.
derbend	: Boğaz, dar geçit.
dın-	: Önem vermek, aldırış etmek.
dîba	: Bir çeşit ipek kumaş.
dil-figâr	: Gönlü yaralı olan, âşık.
dil-nevâz	: Gönül okşayan.
dirnek	: Topluluk.
dirşür-	: Toplamak.
döy-	: Tahammül etmek, dayanmak.
dükeli	: Bütün, hepsi, herkes.
düriş-	: Çabalamak, uğraşmak.
düzgün	: Tertibat, süs.

E

ebtâl	: Yiğitler.
egin	: Sırt, arka.
elvân	: Renkler, çeşitli, rengârenk.
emcek	: Meme.
ensâr	: Yardımcılar, koruyucular.
epsem	: Sessiz, sâkin.
eşref	: Daha şerefli.
eyimme	: İmamlar.
eyyâm	: Günler.

F

fâris	: Atlı, ata binen.
fasîh	: Güzel, düzgün ve açık konuşan.
fehm	: Anlama, anlayış.
ferişte	: Melek.
ferzâne	: Hakîm, bilgili.
fikret	: Fikir, düşünce.
firdevs	: Cennet.
fürkat	: Ayrılık.

G

galebe	: Gâlip gelme, yenme.
ganî	: Zengin.
garaz	: Maksat, hedef.
gâret	: Çapul, yağma, akın.
genc	: Hazine.
genez	: Kolay.
gezin	: Kez, defa.
gılmân	: Gençler, köleler, esirler.
gıriv	: Bağırma, bağrışma.
giriftâr	: Tutulmuş, yakalanmış.
gönil-	: Yönelmek, yüzünü döndürmek.
görklü	: Güzel, gösterişli.
göyni-	: Yanmak.
gulâm	: Köle.
gulgule	: Gürültü.
gussa	: Gam, keder.
gümân	: Zan, sanma, sezme.

gümrâh : Yolunu şaşırmış.
günüle- : Kıskanmak.
güre- : Dişi tay, aygır istemek.
güzîde : Seçkin, seçilmiş, beğenilmiş.

H

habîb : Sevgili.
hâdim : Hizmet eden.
halâyık : Mahlûklar, hizmetçi.
halel : Bozma, bozukluk.
hâli : Boş.
halvet : Tenha, çekilme, tenha yer.
hamîd : Övülmeye değer.
hamr : Şarap.
hanîn : Şevk, arzu, istek, şiddetli arzudan doğan feryat.
harîr : İpek.
hatab : Odun.
hâtem : Mühür.
hatn : Sünnet etme, dâmâd.
havâyic : İhtiyaçlar.
hayf : Yazık ki, vah, heyhat.
hayme : Çadır.
hayrî : Hayırlı.
hâyy : Diri, canlı.
hemîşe : Daima.
hem-nişin : Beraber oturup kalkan.
heni'enleke : *"Âfiyet olsun"* anlamında Arapça bir söz.
hısâl : Huylar, tabiatlar.
hil'at : Süslü elbise, kaftan.

hilm : Yumuşaklık.
hûbân : Güzeller.
hulle : Cennet elbisesi.
humâr : İçkiden sonra gelen baş ağrısı, sersemlik.
hüccet : Senet, vesika, delil.

I

ıtr : Güzel ve lâtif koku.
ızâr : Bele bağlanan örtü, peştemal.

İ

îd : Bayram.
ihtirâz : Sakınma, çekinme.
iktizâ : Lâzım gelme, gerekme.
iley : Ön, huzur.
inen : Pek, çok.
insirâf : Geri dönme, çekilme.
intihâ : Dayanma, yaslanma.
irk- : Biriktirmek, toplamak.
ismet : Masumluk, temizlik.
isneyn : Pazartesi.
istigfâr : Tövbe etme.
iv- : Acele etmek.
ivaz : Bedel, karşılık.
i'zâz : Aziz kılma, saygı gösterme.

J

jeng	: Pas, küf, kir.

K

kabz	: El ile tutma, kavrama.
kâfûr	: Itırı kuvvetli bir madde.
kaht	: Kıtlık, kuraklık.
kaîm	: Ayakta duran.
kakı-	: Azarlamak, kızmak.
ka'k	: Kül çöreği.
kançaru	: Nereye.
kangı	: Hangi.
karanu	: Karanlık.
karavaş	: Hizmetçi, cariye, köle.
karavul	: Karakol.
kârbân	: Kervan.
karı-	: Yaşlanmak.
karîn	: Yakın.
kasîs	: Keşiş.
katf	: Bağ bozumu.
kavî	: Sağlam, kuvvetli.
keleci	: Söz.
kelepçük	: Küçük bir çile.
kemâ yenbagi	: Lâzım olduğu vechile.
kemiş-	: Koymak, bırakmak.
kemlik	: Kötülük.
ketf	: Omuz.
key	: Çok, gâyet.

kıf	: Kap, tas.
kımatlu	: Örtülü, kundaklı.
kırnak	: Yaşlı cariye, halâyık.
kıvandur-	: Teşvik etmek, heveslendirmek.
kızlık	: Kıtlık.
kiçirek	: Çok küçük.
Kirdigâr	: Allah.
koşun	: Saf, asker dizisi.
köy-	: Yakmak.
kuç-	: Kucaklamak.
kurbet	: Yakınlık.
küngüre	: Kubbenin tepesi.

L

lâ-cerem	: Şüphesiz, besbelli.
leşker	: Asker.
libas	: Elbise.

M

magrib	: Garp, batı.
mahbûb	: Sevgili.
mahmûd	: Hamdolunmuş, övülmeye değer.
mah-rû	: Ay yüzlü.
makâsid	: Maksatlar, niyetler.
manzûr	: Nazar olunan, bakılan.
ma'rûf	: Herkesçe bilinen, tanınmış, belli.
maslahat	: İş, emir, keyfiyet.
maşrık	: Doğu, şark.
mazleme	: Zulüm.

mazmûn	: Ödenmesi lâzım gelen şey.
mebrûr	: Hayırlı, makbûl, beğenilmiş.
mehcûr	: Terk olunmuş, bırakılmış.
menşûr	: Dağıtılmış, yayılmış.
menzilet	: Derece, rütbe, konak yeri, ev.
mesâlih	: İşler.
mesâvi	: Kötülükler, fenâlıklar.
mesrûr	: Sevinçli, memnûn.
mestûr	: Örtülü, kapalı.
mevc	: Dalga.
mevdûd	: Sevilmiş beğenilmiş.
mevlûd	: Yeni doğmuş, (metinlerde doğum yeri, zamanı ve dünyaya gelme mânâlarında *"mevlid"* yerine de kullanılmıştır).
meymûn	: Uğurlu, bereketli.
mezâd	: Arttırma.
miskâl	: Yirmi dört kıratlık bir ağırlık ölçüsü.
muhkem	: Sağlam, kuvvetli.
mu'în	: Yardımcı.
mukaddem	: Önde olan, önce gelen.
mukarreb	: Yaklaşmış, yakın.
mukîm	: İkâmet eden.
mukarreb	: Yaklaşan, yakın olan.
mûnis	: Alışılan, cana yakın.
muntazır	: Gözleyen, bekleyen.
murassâ	: Kıymetli taşlarla bezenmiş.
musahhar	: Ele geçirilmiş.
muştuluk	: Müjdelik.
mübeyyen	: Açıklanmış, meydana çıkarılmış.

müdâmi	: Devamlı, sürekli.
müdebbir	: Tedbir alan, tedbirli.
mükedder	: Kederli, üzüntülü.
mükerrem	: Sayılan, ululandırılan, muhterem.
münâdi	: Nidâ eden, tellâl.
münîr	: Işık veren, parlak.
müntahab	: Seçilmiş, seçkin.
münzel	: Aşağı indirilmiş.
mürsel	: Gönderilmiş.
mürted	: İslâm dininden dönen.
müsellem	: Teslim edilmiş, verilmiş.
müşerref	: Şereflendirilmiş, şerefli.
müşg	: Misk.
müyesser	: Kolay gelen, kolaylıkla olan.

N

na'am	: Evet.
nâdân	: Bilmez, kaba.
nâ-tüvân	: Zayıf, kuvvetsiz.
nazîr	: Benzer, eş.
nefîr	: Bağırma.
nekes	: Cimri, eli sıkı.
nigâr	: Sevgili.
nihâd	: Tabiat, huy, yaradılış.
nihân	: Gizli saklı, bilinmeyen.
nisâr	: Saçma, serpme.
nuhûsalık	: Lohusalık.
nukl	: Çerez, yemiş.
nusret	: Yardım
nutk	: Konuşma.

nübüvvet : Peygamberlik.

Ö

örü : Ayakta, dik.

P

pâsbân : Gece bekçisi.
pend : Nasihat, öğüt.
perâkende : Dağınık, azar azar.
perrende : Uçucu, uçan.
peydâ : Meydana, açıkta.
pîşrev : Önden giden.
pîşvâr : Önder, rehber.

R

râci : Geri dönen.
râğıb : Rağbet eden, istekli.
rây-gân : Bedava, parasız, pek bol.
rızvân : Cennetin kapıcısı olan melek.
rif'at : Yükseklik, yücelik.
rumh : Mızrak, kargı.
rûz : Rızık, nasip.
rükn : Bir şeyin en sağlam tarafı, temel direği.
rüteb : Rütbeler, dereceler.

S

saçu : Gelinin başına serpilen, saçılan şey.
sakf : Tavan, çatı, dam.

salâbet : Kuvvet, güç.
sâmit : Sesi çıkmayan, susan, sağır.
sanem : Put, güzel kimse.
sa'y : Çalışma çabalama.
sâyebân : Gölgelik, büyük çadır.
saykal : Cilacı.
sekidür- : Azarlamak, reddetmek.
seleb : Birinden kapılıp alınan şey.
sem' : İşitme.
serâsime : Sersem.
ser-gerdân : Başı dönen, sersem.
server : Baş, başkan.
serzeniş : Başa kakma.
sevvum : Üçüncü.
seyf : Kılıç.
sı- : Kırmak.
sıd- : Kırılmak, patlamak.
sıkâl : Ağır, şeyler.
sınuklı : Kırılmış.
sirâyet : Geçme, bulaşma, yayılma.
sîre : Bir kimsenin içi, hâli, tavrı, ahlâkı.
sogul- : Suyu çekilmek, kurumak, nuru sönmek.
söyün- : Sönmek.
sübhân : Allah.
süflî : Aşağıda bulunan, alçak, bayağı.
sündüs : Parlak renkli, çiçekli, altın veya gümüş işlemeli ipek kumaş.
sünü : Kemik.

Ş

şâdılık	: Sevinçlilik.
şâh-vâr	: Şahlara lâyık.
şakk	: Yarma, yarılma, çatlama.
şârib	: İçen, içici.
şâzumân	: Sevinçli.
şecâ'at	: Yiğitlik, yüreklilik.
şerh	: Açma, açıklama.
şeş-	: Çözmek.
şitâb	: Acele, çabukluk.

T

ta'accüb	: Şaşakalma, şaşırma.
ta'alluk	: İlgisi olma, ait olma.
tâ'at	: İbadet.
tagayyür	: Değişme, başkalaşma.
tagyîr	: Değiştirme, bozma.
tahsîn	: Güzel bulma, beğenme.
tâk	: Bina kemeri.
takaddes	: *"Mukaddes olsun"* mânâsında bir söz.
taksîr	: Kusur etme.
talabırla-	: Çırpınmak, sıçramak.
tal'at	: Yüz, güzellik.
tamu	: Cehennem.
tamzur-	: Damlatmak.
tanla-	: Hayret etmek, şaşırmak.
tapu	: Hizmet, huzur.
taya	: Dadı.

tayr	: Kuş.
tayyîb	: İyi, güzel, hoş.
tazarrû	: Yalvarma.
ta'zîm	: Saygı gösterme, ululama.
tedbîr-lây	: Tedbir söyleyen.
teferrüc	: Açılma, ferahlanma.
tehlîl	: *"Lâilâhe illallâh"* sözünü tekrarlama.
tekâzâ	: Sıkışarak söz söyleme.
temçîd	: Ululama, ağırlama.
tevakku	: Bekleme, umma.
tevârih	: Tarihler.
tıfl	: Çocuk.
toy	: Şölen, ziyafet.
toyla-	: Ziyafet vermek.
tûfeyl	: Asalak.
tuhfe	: Hediye.
tulp	: Takım, yığın, küme.

U

uçmak	: Cennet.
ud	: Öd ağacı.
ukbâ	: Ahiret.
ulvî	: Yüce, yüksek.

Ü

ürkü	: Ürküntü, korku.

üş-	: Üşüşmek, toplanmak.
üzül-	: Kesilmek.

V

vahş	: Yabanî, ürkek.
vaktehâ	: O vakit.
velî	: Lâkin.
vilâdet	: Doğma.
vildân	: Yeni doğmuş çocuklar, kullar
viribi-	: Göndermek.

Y

yakîn	: Kati olarak bilme.
yalman-	: Yalanmak.
yarag	: Hazırlık.
yarı	: Yardım.
yarlıga-	: Bağışlamak, buyurmak.
yavlak	: Çok, gayret.
yavuz	: Kötü, sert.
yepin-	: Örtülmek, kapanmak.
yeyin	: Hafif.
yig	: İyi.
yumuş	: İş, hizmet.
yügür-	: Koşmak.

Z

zâd	: Azık, yiyecek.
zâmin	: Kefil.
zeberced	: Zümrüte benzer bir taş.
zehî	: *"Şu, bu"* mânâsında bir söz.
zevâd	: Azıklar, yiyecekler.
zîba	: Süslü, güzel.
zîr	: Sazın en ince teli.
ziyâd	: Çoğalma, artma.
zulmet	: Karanlık.
zürriyet	: Nesil, kuşak, soy.